

TÓTH GÉZA*

A tettazonosság és a *ne bis in idem* elv, különös tekintettel a hazai és nemzetközi bíróságok gyakorlatára

I. Bevezető gondolatok

A dolgozatom központi kérdése, hogy a tettazonosság és a *ne bis in idem* elv milyen hatással bír egymásra. A két jogintézménnyel összefüggésében foglalkozom, annak ellenére, hogy viszonyuk nem teljesen tisztázott a jogtudományban. A szűken értelmezett tettazonosság a vád és az ügydöntő határozat viszonyát jellemzi, hogy mennyiben megengedett a bíróság számára a vád történeti tényállásától való eltérés. Az *extenzív*, jogerőn túli tettazonosság elvi alapját azonban a *ne bis in idem* elv adja.

Vizsgálódásom során arra keresem a választ, hogy mennyiben érvényesül a bíróság vádhoz kötöttsége, miként érvényesül a kétszeres eljárás tilalma és ehhez kötődően mit jelent az „*idem*” komponens, valamint, hogy összefüggésében a tettazonosság mennyiben határozza meg a *ne bis in idem* elv alkalmazását.

A témaválasztásom oka, hogy a fent említett, összetett kérdések olyan kardinális eljárásjogi alapelvek érvényesülését és terjedelmét határozzák meg, mint a funkciómegosztás elve, a védelem elve, a vádelv, ugyanakkor kilépve az ugyanazon eljárás medréből és a kétszeres eljárásra fektetve a hangsúlyt, a *ne bis in idem* elv, a jogállamiság és a jogbiztonság érvényesülését. Hipotézisem szerint a tettazonosság határainak kijelölése implicite befolyásolja a kétszeres eljárás tilalmának extenzióját, a rendkívüli perorvoslatok és az új eljárások arányát is.

Ennek bemutatása érdekében foglalkozom a magyar bírói gyakorlattal. Azonban a kiterjedt vizsgálat nélkülözhetetlen a téma feldolgozása szempontjából, így nemzetközi kitekintést is végeztem, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróság vonatkozó judikatúrájára.

* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

II. A tettazonosságról

A magyar jogtudománynak a tettazonosság kérdése sokáig marginális részét alkotta, ugyanakkor az 1896-os Bp. óta a tettazonosság fogalmi köre a magyar büntető eljárásjog immanens része, és azóta a viták már nem a létezésén, hanem a gyakorlatban való alkalmazásán folynak. BAUMGARTEN a XIX. század végén tett, de máig időtálló megjegyzése, hogy a magyar judikatúrában a tettazonosság kérdéskörének horderejére még nem eszméltek rá.¹ STEFFLER pedig helyesen látta, hogy a vád tárgyának meghatározása, mind a joggyakorlat, mind a jogtudomány legvitatottabb kérdései közé tartozik, és szövegesen eltérő álláspontok láttak már napvilágot.²

A disputák állandó gyújtópontjában álló kérdés jelentőségéről több szempontból is szükséges beszélni, fontossága ugyanis megkérdőjelezhetetlen a jogállami keretek között. Amennyiben nem érvényesülne a joggyakorlatban, nem valósulna meg az 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról (Be.) 1.§-ban megfogalmazott funkciómegosztás alapelve.³ A tettazonosság kapcsán ez különösen a vád és az ítélezés funkciójának szétválasztására vonatkozik. Érinti továbbá a reális védekezés lehetőségének biztosítását is, ugyanis egy folyamatosan változó, ezáltal pedig csak részben megismert vád ellen sikeres védekezési stratégiát felépíteni és eredményesen védekezni lehetetlen. Nem utolsó sorban, alkalmazásának hiányában a jogbiztonság alkotmányos követelménye is meggyengülne.⁴

A funkciómegosztás elve, a vádely, valamint a védelemhez való jog egyensúlya vagy éppen arányaik eltolódása az, ami meghatározza a tettazonosság gyakorlati érvényesülésének kereteit.

1. A vád tárgyának fogalmi meghatározása

A vád tárgyának azonosságát tekintve több álláspont is létezik a hazai jogirodalomban. Vargha véleménye szerint a jogi tárgy és a védett jogi érdek azonosságán van a hangsúly, ennek megfelelően: „*a tett büntetőjogi szempontból mindig valamely a törvény által védett érdek sérelme vagy veszélyeztetése. Azt kell tehát elsősorban megállapítani, hogy a vádló mily érdek sérelme vagy veszélyeztetése miatt emelt vádat... ha a sértett jogi érdek identicus, akkor a tettazonosság szabálya nincs megsértve.*” Ebben a konstellációban a vád megváltoztatása nélkül is „*meg van engedve az áttérés egyik bűnfajról a másikra, ha a bűncselekmény neme, vagyis a védett jogi érdek nem változik.*”⁵

Azonban, ha a tettazonosság értelmezését összekeverjük az érdekazonosság fogalmával az túlon túl tág lehetőségeket adna a bíróság kezébe a vád önkényes kezelésére.

¹ BAUMGARTEN IZIDOR: *A tett azonosságának kérdéséhez: Vélemény a X. Magy. Jogászyűlés számára, különös tekintettel a magyar eljárási javaslatokra.* Aethanum r. társ. könyvnyomdája, Budapest 1889. 6. p.

² STEFFLER SÁNDOR: A vád tárgyává tett „cselekmény” *Magyar jog*, 1978. (25. évf.) 11. sz. 975. p.

³ Vö: MEZŐLAKI ERIK: *A funkciómegosztásról, különös tekintettel a vádlói és a bírói feladatok elkülönüléséről.* 2014. ([http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik_a_funkciomegosztasrol\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik_a_funkciomegosztasrol[jogi_forum].pdf)) Letöltés dátuma: 2016. január 29.

⁴ FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR – TREMMEL FLÓRIÁN: *Új magyar büntetőeljárás.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004. 500. p.

⁵ BALOGH JENŐ – EDVI ILLÉS KÁROLY – VARGHA FERENC: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata* – Grill Könyvkiadóvállalat- Budapest, 1899. 360–363.pp.

Így például vagyoni érdekeket védő bűncselekmények (lopás; sikkasztás; csalás; hűtlen kezelés) tényállásai vonatkozásában a bíróság ügyészi vádmódosítás nélkül változtathatja meg a korábban vád tárgyává tett bűncselekmény fajtáját és térhet át másakra az ügydöntő határozatában. E teória alapján azonban az a téves jogi konzekvencia vonható le, hogy „*az azonos jogi tárgy körébe eső érdeksérelem mindig megalapozza, a sértett vagy veszélyeztetett érdek különbözősége pedig feltétlenül kizárja a tettazonosságot.*”⁶

Baumgarten az azonos akaratirányt jegyzi a vád tárgyának lényegeként. Szerinte „*a helyes felismerés útját elzárja maga elől a communis opinio, midőn a tett fogalmát a fizikai körülményekre szorítja, holott (...) a legeltérőbb jellegű actusok (fenyegetés és erőszak (...)) között amennyiben ugyanazon vagy rokon büntett elkövetési cselekményeit képezik, a tett azonosságának körén kívül nem esnek (...) tett alatt nem a tettes összes fizikai tevékenységét értjük bizonyos időben és térben, hanem a bizonyos akaratirány által egybefoglalt concret tevékenységet ellentétben a delictummal, mely tisztán jogi abstractio mive.*”⁷ Ezen megállapítás alapján, tehát a hasonló dolusban, culpában látja a tettazonosság tárgyát. Így a tettazonosság csak akkor áll fenn, ha nem csak a külső fizikai körülmények azonosak, hanem a vádban és az ítéletben megállapított elkövetői akaratirány is identicus.

Míg a harmadik álláspont szerint az elkövetési magatartás (tevés, avagy mulasztás) a determináló hatású. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a Bp. indoklása ennek alapján a következőt mondta: „*A vád keretét a tett, s nem a cím és nem is a vádló pusztá véleményeként indítványozott büntetés szabja meg. A vádlott concret és a büntetőtörvényvel összeütközésbe jött magatartása a vád tartalma. E magatartás fölött a bírónak szabad belátása szerint kell határoznia, mert különben a vádló megbolygatva a hatáskörök egyensúlyát, valóságos ítélőbírójává válik a tettek és pedig a legkényesebb ponton, ott, ahol legkevésbé lehet megállapítani, mi az igazság?*”

Hárs megállapítása pedig következőként határozza ezt meg: „*Amikor a tettazonosság lényegét kutatjuk, meg kell maradnunk a tettfogalom körén belül, vagyis az onotlogikus tények, létezők és történések világában, és nem szabad sem a normák, sem pedig az axiológikus értékelések világába kalandoznunk. nem szabad tehát a tett lényegét a rajta kívül álló normatívumban, a jog által védett érdekekben, értékben keresnünk.*”⁸ Tóth szerint a tett „*egy külvilágban zajló, érzékelhető változást okozó emberi magatartás, amely akár tudatos, akár ösztönös cselekedet, vagy attól való tartózkodás formájában ölt testet.*”⁹

De lege lata – per technikai értelemben véve – a Be. rendelkezéseiből megállapítható, hogy „*a tettet a büntető törvénykönyvbe ütköző, megtörtént múltbeli cselekményeknek, történéseknek, mulasztásoknak az összegző, és a törvényben meghatározott minimális elemeket tartalmazó leírása jelenti, amelyeket a vádirat tartalmaz.*”¹⁰ A Be. Kommentárja szerint pedig: „*A tett büntetőjogi fogalmába beletartozik a történeti tény-*

⁶ TÓTH MIHÁLY: A „tettazonosság” újabb dilemmái – Meghaladott dogma vagy értékes tradíció? In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Kar, Pécs, 2001. 26. p.

⁷ BAUMGARTEN 1889, 82–83. pp.

⁸ HÁRS LÁSZLÓ: A bűnhalmazat eljárásjogi vonatkozásai – Kolozsvár, 1943. 4. p.

⁹ TÓTH 2001, 24. p.

¹⁰ KADLÓT ERZSÉBET: A tettazonosság – az azonos tett – a vádelv eltérő relációkban – Magyar Jog 2008. 10. szám 651. p.

állásban körülírt magatartás, annak kísérő körülményei, ideértve az eredményt is. Továbbá az elkövető viszonyulásának büntetőjogi tartalma a cselekményéhez (szándékoság, gondatlanság, motívum, célzat), az elkövetés során tanúsított „aktivitás”, amely – más körülményekkel együtt – egyaránt kihathat a cselekmény stádiumára (előkészület, kísérlet, befejezett bűncselekmény) és az elkövetői minőségre (tettes, társtettes, közvetett tettes, felbujtó, bűnsegéd).¹¹

A tettazonosság egyes nézetei közül egyértelműen az utolsó, a tett központú nézet az, ami egyensúlyt és garanciális biztonságot eredményez a büntetőeljárásban. Ez az álláspont vert gyökeret a hazai ítélkezési gyakorlatban, ami pedig ennek szellemében is kezeli az identicus kérdéskörét.

1.1. A tettazonosság jogszabályi háttere; a vádelv érvényesülése és ezek rövid történeti fejlődése

A vád tárgyának és a tettazonosság terjedelmének meghatározása az egész büntetőeljárás rendszerétől, közvetlenül pedig a vádelv szabályozásától függ.¹² Ebből következően a vádelv szűkítő vagy épp kiterjesztő alkalmazása meghatározza a tettazonosság elvének érvényesülését.

Az 1896. évi Bűnvádi Perrendtartás 325.§-a a következőképp fogalmazta meg a vádelv és a tettazonosság fogalmának viszonyát: „A bíróság semmiség terhe alatt nem tehet ítélete tárgyává oly tettet, mely miatt a vádló vádat nem emelt. Sem a tett minősítése, sem a büntetés kiszabása tekintetében nincs a törvényszék a vádló indítványához kötve.”

Ezt követően az 50-es években az 1951. évi III. törvény 178.§-val még nem, de az 1954. évi V. törvénnyel, a novelláris változtatás során a 68. § szerint a jelentősége erősen erodálódott, olyannyira, hogy a törvény a vádhoz kötöttség vonatkozásában kizárólag a törvényes vád nélkül való eljárást tiltotta, emellett azonban a bíróság a tények tekintetében teljesen szabadon kezelhette az ügyész álláspontját. Nem kötötte tehát a minősítés a büntetésre vonatkozó indítvány mellett a vád tényállása sem, és ítéletét kiterjeszthette olyan cselekményekre is, amelyek nem képezték a vád tárgyát. Az ügyész olyannyira nem volt a vád ura a perszakban, hogy a bíróságot még az ügyészi vádelejtés sem kötötte és a bíróság ennek ellenére is folytathatta az eljárást.¹³ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a bíróság ügyészi vád nélkül hozta meg végső ügydöntő határozatát, ezzel a vádlói és ítélkezői funkció is egy kézben összpontosult.

A törvényalkotás az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 224.§-a visszatért az 1951-es Bp. által eredetileg megfogalmazottakhoz és szemantikailag ragaszkodott is annak elvéhez. Bár az ügyészi vádelejtés esetén az eljárás megszüntetését még itt is a bíró mérlegelésétől tette függővé.

Majd az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról már a vád urának az ügyészt tulajdonította – mint az az indoklás szövegében is feltűnik –, a vádelv szélesebb körű érvényesülésével kapcsolatos az a rendelkezés, amely szerint a bíróság csak olyan tények

¹¹ BODONYI ISTVÁN – HACK PÉTER – HERKE CSONGOR – IGNÁ CZ GYÖRGY – KADLÓT ERZSÉBET – MOHÁCSI BARBARA: *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XLIX. törvényhez*. Complex Jogtár, Első rész.

¹² STEFFLER 1978, 975–976. pp.

¹³ STEFFLER 1978, 976. p.

alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek [224.§.(1)]. Ebből kifolyólag a bíróság hivatalból nem terjesztheti ki a vádat, hanem ilyenkor felhívja a vád képviselőjét a vádkiterjesztési joga gyakorlására [224.§ (4)]. A 163.§. (2) pedig így rendezte a vád és az ügydöntő határozat viszonyát: „A bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell; a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.”

De lege lata a vádelv a Be. 2.§. (4) a következőként szól: „A bíróság köteles a vádat kimeríteni, a vádon túl nem terjeszkedhet, de nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához.”

1.2. A vád tárgya, a jogi minősítésben való kötetlenség

A vád tárgyává tett tények és az ügyész által jogilag minősített tények kérdésében éles ellentmondás mutatkozott a Legfőbb Ügyészség (LÜ) és a korábbi Legfelső Bíróság (LB) véleménye között. A LÜ álláspontja szerint csak és kizárólag azok a tények és magatartások jelentik a vád tárgyát, amelyeket az ügyész kifejezetten értékel büntetőjogilag, és amelyek miatt kifejezetten nem mellőzte a vádemelést.¹⁴ Ez az ügyészi jogkör terjedelmét szeljesíti. Ennek ellentmond a Kúria gyakorlata, mely szerint minden a vád tárgyává van téve, amit az ügyész megtörtént eseményként előad az indoklásában, függetlenül attól, hogy azt értékel-e büntetőjogilag vagy nem, helyesen minősíti-e vagy tévesen.¹⁵

A bírói gyakorlat több eseti döntésében is megerősíti, hogy a tettazonosság keretei között megállapított tényállás esetén nem sérti a vádelvet, ha a bíróság a lopás miatt emelt vád alapján orgazdaságot vagy más vagyon elleni bűncselekményt állapít meg.¹⁶ Ahogy a törvényes vád hiánya nem állapítható meg akkor sem, ha a vádiratban leírt és hűtlen kezelésnek minősített cselekményt a bíróság csalásnak minősíti,¹⁷ vagy lopás helyett önbíráskodást állapít meg.¹⁸ Nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság – a vád tárgyává tett cselekménnyel megsértett – közlekedési szabályt nem a vád szerint, hanem attól eltérően jelöli meg.¹⁹ A Be. 2. § (4) bekezdése alapján nem jelenti a vádelv sérelmét, amikor a bíróság „ügyesebb az ügyésznél”, és a vádban meghatározottakhoz képest súlyosabban minősíti az elkövető cselekményét, súlyosabb büntetést szab ki az indítványozottnál, valamint az sem, ha a bíróság a felmentésre irányuló ügyészi indítvány ellenére mondja ki a vádlott bűnösségét.²⁰

¹⁴ Ügyészségi Közlöny 1965. évi 6. szám 70. számú állásfoglalás. A szakirodalomban ezt az álláspontot tükrözte: SALAMON GÉZA: *A vád tárgyává tett tények*. (Magyar Jog, 1966. évi 5. szám 203–205. pp.), FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Mi a vád tárgya?* (Magyar Jog, 1966. évi 6. szám 251–255. pp.)

¹⁵ A bírói gyakorlatban a Kúria álláspontja érvényesül. BJD. 2080.,4459., 5401., 5439. számú jogesetek. Ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész – tévedésből – nem minősíti, az nem tekinthető a vádemelés mellőzésének. BH 1975.552.; BH 1976.393.; valamint a vádmódosításnak a vád törvényességére nincs kihatása, mivel a bíróság nem az ügyész jogi minősítéséhez, hanem a vádirat tényállásához van kötve, azt köteles kimeríteni, de azon túl nem terjeszkedhet. BH2011.189. A jogtudományban BAGI DÉNES: *Megjegyzések egy másodfokú ítélethez* című írásában is ezt helyesli. (Magyar Jog 1966. évi 2. szám 57–59. pp.) Az Ügyészségi Közlöny 1973. évi 11. szám 43. számú állásfoglalása már a Legfelsőbb Bíróság álláspontját tartalmazta.

¹⁶ BH 2011. 245.; BH 1995.504. ; BH2014. 331. ; FBK 1994/37; EBH 2002. 617.; EBH2012. B.25. II.

¹⁷ BH 2006. 278.

¹⁸ BH1986.9. I.

¹⁹ BH 2006.346. II.

²⁰ MEZŐLAKI 2014, 24–26. pp.

A jogi minősítés kötetlenségének oka egyfelől az, hogy a vádhoz kötöttség vonatkozásában nincs különbség a közvádlói és a magánvádlói státusz között, a magánvádló azonban általában nem rendelkezik jogi ismeretekkel és nem is várható el tőle, hogy az adott történeti tényállást helyesen szubszumálja a megfelelő tényállás alá.²¹ Az indokkal maradéktalanul egyetértek, jogi ismeretek nélkül el sem várható, annak tükrében, hogy a történeti tényállást helyesen minősíteni még jogtudományban jártas gyakorló jogásznak sem egyszerű feladat. Tipikus ügyészi hibaként említhető a téves minősítés, a téves minősítéssel mellőzött vádemelés (például látszólagos alaki vagy anyagi halmazatnak minősített cselekmények esetében), valamint az egyes cselekményekre elmulasztott minősítés.

Másfelől a bíróság jogi minősítéshez való kötetlenségének okai kapcsán legalább ekkora szerepe van a büntetőeljárás természetének, az ítélező és vádló funkció eltérő jellegének. Az ügyész és a bíróság rendelkezésére álló eszközök ismeretében az ítéletben szereplő cselekmény legtöbbször jobban megközelíti az eredeti tettet.²² A vádhoz kötöttség értelemszerűen kijelöli az ítékezés kereteit, emellett meghatározza annak vonulatát is, így a bizonyítás irányát. De a bizonyítás során kiderülhetnek olyan tények, melyek az adott cselekmény jogi minősítésére kiható változásokat eredményezhetnek.

2. A tettazonosság határai a Be. alapján

A funkciómegosztás elvének biztosítója a jogkérdések és a ténykérdések esetében a bíróság számára a vádtól eltérés határainak a kijelölése, hogy mikor lehetséges az eltérés, és mikor korlátozott az eltérés lehetősége. A lényegi kérdés tehát az, hogy hol van az a határ, ameddig a bíróság az elbírálás során elmehet anélkül, hogy a vádelvet megsértené. A bíróság a vád tárgyának értékelése során a vádhoz kötöttség szabályait az objektív valóság feltárási kötelezettségének konzekvens szem előtt tartásával kell, hogy alkalmazza.²³ Ténykérdéseknél főszabály szerint a kötöttség érvényesül, a Be. 2. § (1) úgy rendelkezik, hogy bíróság az ítékezés során törvényes vád alapján jár el. A (3) szerint a bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek, és csak olyan cselekmény miatt, amelyet a vád tartalmaz. Másodsorban a Be. 220.§ szerint a bíróság kötve van az ügyész által részbeni vádmellőzéssel kirekesztett tények tekintetében.

Kivételesen érvényesül a kötetlenség elve és a bíróság nincs minuciózus módon kötve a mellékkörülmények tekintetében, amelyet a bírói gyakorlat határai alfejezet alatt fejtek ki. A Be. 306.§ alapján a bíróság a bizonyítást mellőzheti az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Jogkérdéseknél a főszabály szerint a kötetlenség érvényesül, így a Be. 2.§ (4) szerint nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához, valamint a

²¹ STEFFLER SÁNDOR: *A váddal összefüggő gyakorlati kérdések*. Magyar jog, 1974. évi 6. szám 334–339. pp.

²² SZILI ZOLTÁN: *Gondolatok a tettazonosságról*. JPTE, Studia Juvenum, Seria juridica II. Pécs, 1985. 79–92. pp.

²³ SZABÓNÉ NAGY TERÉZ – KISS ZSIGMOND: *A büntetőeljárás törvénykönyv a gyakorlatban: A hatóságok vádkimerítési kötelezettsége, a bíróság vádhoz kötöttsége*. Magyar Jog, 1979. 401–408. pp.

Be. 257. § alapján bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell, azonban a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.

Kivételként a kötöttség elve érvényesül az ügyészi vádelejtés esetében [Be. 311.§ (1)]. A bíróságnak ilyenkor nincs miről döntenie, az eljárást tehát kötelező megszüntetnie, még annak ellenére is, ha a bíró meggyőződése szerint a vádelejtés háttérében álló ügyészi döntés téves volt.²⁴ A vádelejtés tehát a vádlónak az erre vonatkozó kifejezett nyilatkozata, amelyet az ügyész indokolni is köteles. Annak perbeszédbeli indítványozása az ügyész részéről, hogy valamely vád tárgyává tett cselekmény miatt felmentés indokolt, vádelejtésnek nem minősül, az eljáró bíróságot ez nem köti, és nem zárja ki, hogy a bíróság erre nézve bűnösséget állapítson meg.²⁵ Valamely ténybeli nóvum alapján a bíróság súlyosabban nem minősíthet, illetve nem állapíthat meg a vádban szereplő egység helyett többrendbeliséget, ha az ügyész a vádat nem terjeszti ki [Be. 310.§ (1)], vagy a bíróság külön határozatot nem hoz a vádtól eltérő minősítés lehetőségéről [Be. 321.§(4)].²⁶

3. A tett azonosságának határai a bírói gyakorlatban

A Be. 2.§ (4) bekezdés alapján a bíróság köteles a vádat kimeríteni, azonban a vádon túl nem terjeszkedhet. A vád kereteit a vád tárgyává tett cselekmények történeti tényállásának leírása határozza meg.²⁷ A jogkérdések vonatkozásában azzal sértheti meg a bíróság a tettazonosság elvét, ha nem meríti ki a vádat, azaz nem az egész vádról határoz. Ténykérdéseknél a vádon való túlterjeszkedéssel sérülhet, melynek során a vád tárgyává nem tett cselekményeket is elbírál a bíróság. A bírói gyakorlat szerint a bíróságnak a teljes vádat ki kell merítenie, kivéve, ha az ügyész kifejezetten mellőzte a vádemelést a halmozatban álló jelentéktelen bűncselekmény miatt,²⁸ illetve ha bíróság maga mellőzi a bizonyítás felvételét.

Steffler a tettazonosság sérelmére vonatkozó *exemplifikatív* felsorolása figyelemreméltó kiinduló alapnak tekinthető.²⁹ Felsorolása során nagyrészt a jogi minősítést megváltoztatható, másodlagos jellegű, úgynevezett mellékkörülményeket írt le. A joggyakorlat bemutatása, illetve a retrospektív joggyakorlati elemzés során az általa létrehozott csoportosítás fonalán végigvezetve mutatom be a jelenlegi bírósági gyakorlat irányát. A következőket tartotta fontosnak kiemelni:

- nincs jelentősége annak, ha a vádlott azonos cselekményének más az elkövetési helye vagy ideje, továbbá nem változik a vád tárgya, ha utólag kiderül, hogy az elkövető más eszközt használt, más a cselekményének az eredménye, vagy más indítékból vagy célból történt az elkövetés, ezek ugyanis a cselekmény minősítésére kiható változások.

²⁴ FANTOLY ZSANETT – GÁCSI ANETT ERZSÉBET: *Eljárás büntetőjog: Dinamikus rész.* Iurisperitus Bt., Szeged, 2014. 149. p.

²⁵ BH 2014.9.

²⁶ FENYVESI – HERKE – TREMMEL 2004, 503–504. pp.

²⁷ BH2006. 281.

²⁸ BH 1982.41.

²⁹ STEFFLER 1978, 978–981. pp.

Tehát nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a vádirat tényleíró része és a bíróság ítéletének a tényállása nem minden részletében és mozzanatában azonos, az ítéleti tényállás – az elkövetés helye, ideje, módja, motívuma, eszköze, eredménye stb. tekintetében eltérhet a vádirati tényállástól.³⁰

Eszerint a vádhoz kötöttség elvéből fakad a tettazonosság szükségessége, vagyis az ítéletnek a vádirat által leírt cselekménnyel kapcsolatos tényeket kell tartalmaznia. A bíróság olyan tényeket is rögzíthet ítéletében, amit a vádirati tényállás nem tartalmaz.³¹ Nem jelenti a vádelv sérelmét az sem, ha a bíróság a történeti tényállással összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyet a vádirat nem tartalmazott; valamint akkor sem sérül a vádelv, ha a bíróság a határozatában foglalt tényállás nem fedi a vádban foglalt tényeket, de a bűncselekmény lényeges elemét alkotó tények tekintetében annak megfelel.³²

A bíróságnak a bizonyítás során a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie; a bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több vonatkozásában eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy az a vádelvet sértené. Ezért a vád keretein belül a tényállásnak az elkövetés módja tekintetében történő pontosítása nem sérti a vádhoz kötöttséget³³

- a folyamatos és folytatólagos bűncselekmények vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett részcselekményei, ha azok az első fokú bíróság ügydöntő határozatát megelőzően történtek, itt ugyanis nem más cselekményről van szó, hanem az egységbe tartozó részcselekményekről (6/2009 BJE);
- általában véve, nincs jelentősége a vád tárgyává tett magatartás azonosságára, hogy a sértett személye más, vagy más is, azaz az eljárás későbbi szakaszában kiderül, hogy további sértettek is vannak. Ezt támasztja alá a jelenlegi bírói gyakorlat, miszerint a vádelv sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a vádiratban megnevezett terheltnek a vádiratban terhére rótt cselekmény elkövetési magatartását rögzíti, és a tettazonosság keretei között a sértett személyét – a vádiratban foglaltaktól eltérően állapítja meg. Akkor sem valósul meg a vádhoz kötöttség sérelme, ha a bíróság ténymegállapítása szerint a vádiratban leírt és elbíralt cselekményeknek nem egy, hanem több sértettje van;³⁴
- nem érinti a vád lényegét az sem, ha a bíróság ügydöntő határozatában a bűncselekmény más stádiumát, más bűnösségi formát, vagy más elkövetői alakzatot állapít meg.³⁵ A konzekvens bírói gyakorlat által érvényesített álláspont kristályosodik ki a bünszervezet mint társas bűnelkövetési alakzat megállapítása során is. A törvényes vád követelményét nem sérti, ha a bíróság a bűnösséget kimondó ítélete – a vádbeli jogi értékeléstől eltérően – bünszervezetben elkövetővel szemben szabja ki a büntetést, ha ennek ténybeli alapjai a vádban leírt tények között szerepelnek. Ettől függetlenül a tettazonosság keretei között a

³⁰ BH 2001.213, BH 2001.57, BH2011. 245.; EBH 2005.1199.; BH 2010.174. II.

³¹ BH 2005.7.I és II.,

³² BH 1986. 9.

³³ EBH2009. 2030.; BH2005. 242.; EBH2005. 1199.; BH2006. 42.; BH2014. 136.

³⁴ EBH 2015.B.13.

³⁵ HERKE CSONGOR–FENYVESI CSABA – TREMMEL FLÓRIÁN: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 2012. 316. p.

bűncselekmény bünszervezetben való elkövetésének tényét akkor is megállapítja, és ennek megfelelően szabhatja ki a büntetést, ha a bünszervezetben elkövetésre vonatkozó adatokat a vád nem rögzíti, azokra csak a bíróság előtti bizonyítási eljárás nyomán derült fény.³⁶

A vádelv nem sérül azzal sem, ha a bíróság a bünszövetségben, üzletszerűen elkövetett lopás büntetteként vád tárgyává tett cselekményeket illetően csak az üzletszerű (és a dolog elleni erőszakkal) elkövetést tekinti a lopás minősítő körülményének, és a terheltekkel szemben a büntetést – a bünszövetséghez szükséges szervezettséget messze meghaladó összehangoltsággal véghezvitt bűncselekmények sorozatára tekintettel – mint bünszervezetben elkövetőkkel szemben, a felemelt büntetési tétel keretei között szabja ki.³⁷

Nincs eljárásjogilag relevanciája annak sem, hogy a vád tárgyává tett cselekmény vagy cselekmények egységnek, avagy halmazatnak minősülnek-e, így törvényesen minősítette a másodfokú bíróság – a vádelv sérelme nélkül – annak a terheltnak a cselekményét lopáson kívül, aljas indokból elkövetett könnyű testi sértésnek is, aki a sértettet gáz-spray-vel lefújta, és ezt a tény a vádirati tényállás is tartalmazza.³⁸ Egy másik eseti döntés szerint, elvétel esetén a minősítés kérdésében a bíróság a vádelv sérelme nélkül, a vádirati minősítéstől nem korlátozva foglalhat állást, tekintet nélkül arra, hogy egy vagy két bűncselekménynek minősíti-e a terhelt egyetlen tevékenységét.³⁹ Nem tekinthető a vádelv sérelmének, ha a bíróság olyan – valóságos alaki halmazat körébe tartozó – bűncselekmény miatt is megállapítja a vádlott bűnösségét, amelyre az ügyész – a minősítés vonatkozásában képviselt téves álláspontja miatt – kifejezetten nem tett indítványt.⁴⁰ Az 1/2007. Büntető Kollégiumi vélemény szerint a bíróság, ha a vádló álláspontját tévesnek találja, a vádelv sérelme nélkül önálló bűncselekményként értékelheti a vádló indítványa szerint önállóan részcselekménynek, büntetlen eszköz-, mellék-, vagy utócselekménynek tekintendő cselekményt, azaz valóságos anyagi halmazatot állapíthat meg.⁴¹

A LB egyik eseti döntésében arra a megállapításra jutott, hogy a vádlott a négy éves gyermekének különös kegyetlenséggel történt megölésével bűnhalmazatban megvalósítja a folytatólagosan, védekezésre képtelen személy sérelmére, részben különös kegyetlenséggel elkövetett és maradandó fogyatékoságot okozó testi sértés büntetést is, ha a tényállásszerű ölési cselekménytől időbelileg is elkülönülten a gyermekét kínzással úgy bántalmazza, hogy a karját eltöri, az ujjait megegeti, és a nemi szervét gumigyűrűvel elszorítja, ezáltal pedig maradandó fogyatékoságot is okoz.⁴² Az eseti döntésben az első fokú bíróság nem találta megállapíthatónak az ügyészi vádiratban megjelölt testi sértés minősített esetét, ezért felmentő ítéletet hozott az anyagi halmazatban álló cselekményre. A LB azonban helyesen fejtette ki, hogy mivel a bíróság nincs kötve a vád tárgyává tett tények tekintetében az ügyészi minősítéshez, a felmentő ítélet alkalmazása téves volt, ugyanis a tettazonosság elvének megsértése nélkül minősítheti a vád tárgyává tett cselekményeket akár egységként, akár halmazatként.

³⁶ EBH 2013.B.10.

³⁷ BH 2014. 71.

³⁸ BH 2005.96.

³⁹ BH 1975. 60.

⁴⁰ BH 2005. 5. II.

⁴¹ 1/2007. BK vélemény

⁴² BH 2002.295.

Végül, de nem utolsó sorban nem sérti a tettazonosság elvét a büntethetőségre vagy a büntetés kiszabására vonatkozó körülmények változása sem.

Kiegészítésként jegyezhető meg, hogy a bíróságok ugyancsak nincsenek kötve a minősítő körülmények tekintetében sem és nem tekinthető a vádon való túlterjeszkedésnek a minősítő körülmény, tény ítéleti megállapítása sem.⁴³

4. A tettazonosság megsértésének jogi konzekvenciái

A tettazonosság sérelmét a bíróság a Be. 2.§ (4) szerint a vád ki nem merítésével és a vádon való túlterjeszkedéssel sértheti meg. Ha a bíróság a ténykérdések értékelésének körében túlterjeszkedik a vád tényállásán, az abszolút hatályon kívül helyezési okot eredményez a Be. 373.§ (1) c) alapján a törvényes vád hiányában történő eljárás.

A vádon túlterjeszkedésnek minősül például, ha a vádban szereplő azon tényállással szemben, miszerint a terhelt nem tudott a társa csalási szándékáról, a másodfokú ítélet azt állapítja meg, hogy tudott és erre alapítja a vádtól és az elsőfokú ítélettől eltérő minősítést.⁴⁴ A gyakorlat szerint azonban nem értékelhető a törvényes vád hiányaként és a vádon túlterjeszkedésként sem, ha a vádhoz képest az elkövető kilétét és valamely bűncselekmény törvényi tényállásába illeszkedő elkövetési magatartás lényegét illető változtatás nélkül, tehát a tettazonosság keretei között a bíróság a vádiratban le nem írt tény – pl: egy másik bűncselekmény törvényi tényállásának részét alkotó eredményt – is megállapít, és a cselekményt ennek figyelembevételével értékeli.⁴⁵

Ugyanakkor nem feltétlen a hatályon kívül helyezés, ugyanis a vádirati tényállásban le nem írt cselekményt, amelyre az ügyész utóbb sem terjesztette ki a vádat, a bíróság – törvényes vád hiányában – nem bírálhatja el. Ha mégis így jár el, és ez az ítéletet lényegesen befolyásolta, azt hatályon kívül kell helyezni.⁴⁶ Más szavakkal, ha az elsőfokú bíróság a vádon ténybelileg túlterjeszkedik, ez csak akkor eredményezi szükségszerűen az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését és az iratoknak az ügyész részére visszaküldését, ha a vádlott bűnösségének a további bűncselekményben való megállapítása – vagyis a törvényes vád hiánya – az elsőfokú ítéletre lényeges kihatással van.⁴⁷

Jogkérdéseknél az elsőfokú bíróság eljárási hibája lehet a vád ki nem merítése, amely a másodfokon eljáró bíróság eljárásában orvosolható, ha a fellebbviteli bíróság a teljes vádról hoz ügydöntő határozatot.

5. A védelemhez való jog garanciái a büntetőeljárársban

A tettazonosság vádelvvel és a funkciómegosztás elvével való viszonya után a védelemhez való joggal kapcsolatos összefüggésekről szükséges szót ejteni. A vádbeli minősítés megváltoztatásának lehetősége esetén a bíróság biztosíthatja, hogy a terhelt, illetve a védő-

⁴³ MEZŐLAKI 2014

⁴⁴ BH 2014.8.

⁴⁵ BH2009.5.II.

⁴⁶ BH1993. 151.

⁴⁷ BH2001. 266.; BH2003. 146.

je a megváltozott minősítéssel szemben és az ezeket megalapozó tényekkel kapcsolatban is kifejtesse álláspontját, röviden tehát biztosítja a reális védekezés lehetőségét.

A bíróság már a tárgyalás előkészületi szakaszában megállapíthatja, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően hogyan minősülhet [Be 270.§ (1)]. Míg, ha a bíróság a tárgyalás folyamán, az ügydöntő határozat meghozatala előtt azt állapítja meg, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően minősülhet, a tárgyalást a védelem előkészítése érdekében elnapolhatja, erre nézve a jelen lévő ügyészt, a vádlottat és a védőt meghallgatja [Be 321.§ (4)].

Azonban a Be. szövege alapján az eltérő minősítés lehetőségének bírói megállapítása nem abszolút kötelesség, mert a megszegéséhez a törvény semmilyen konkrét jogkövetkezményt nem helyez kilátásba, így a Be. alapján legfeljebb relatív eljárási szabályszegésként értékelhető. A bírói gyakorlatban viszont, általában véve nem kerül alkalmazásra, ugyanis figyelmen kívül hagyja a vádelvet és a tettazonosság elvét, valamint sérti a bírói tanácskozás titkosságához fűződő érdeket, ezzel törvényen belüli inkoherenciát okoz.⁴⁸ Ezzel a helyes nézettel egyetértve, véleményem szerint az eljárás elhúzóadásának lehetőségét is korlátozza anélkül, hogy a tisztességes eljárás követelményét sértené.

Másfelől az ügyész vádmódosítás esetén is biztosítottak az érdemi védekezéshez szükséges feltételek. Ha az ügyész – a vád tárgyává tett és azokkal összefüggő tények tekintetében – úgy látja, hogy a vádlott más bűncselekményben bűnös, vagy más bűncselekményben is bűnös, mint amely(ek) miatt ellene vádat emelt, az ügydöntő határozat meghozatalát megelőző tanácsülésig a vádat megváltoztathatja, illetőleg kiterjesztheti, vagy a vádirat kiegészítése végett a tárgyalás elnapolását indítványozhatja. [Be. 310. § (1)]

A vád megváltoztatása esetén a bíróság a tárgyalást elnapolhatja, ha azt az ügyész vagy – a védelem előkészítése érdekében – a vádlott, illetőleg a védő indítványozza. [Be. 310. §. (2)]. Ám a vád kiterjesztése esetén a bíróság a tárgyalást kötelezően, legalább nyolc napra elnapolja, ha a vádlott és a védő azt együttesen indítványozza, vagy a bíróság hivatalból elnapolhatja [Be. 310. § (3)].

A tettazonosság és a tisztességes eljárás, ezen belül pedig a védelemhez való jog gyakorlásának összefüggései azonban nem mindig voltak ekként megfogalmazva a törvényben, a hazai eljárásjog hiányosságai ennek kapcsán Strasbourgban kerültek orvoslásra.

6. A reális védekezés lehetőségének próbája Strasbourgban

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (EJEE), a tisztességes eljárással kapcsolatos alapjogokat tartalmazza a 6. cikkben,⁴⁹ amelynek a gyakorlatban való érvényesülése nemcsak azt a jogot biztosítja a terhelt számára, hogy tájékoztatást kapjon a vád "indokairól", azaz azon cselekményekről, amelyeket állítólagosan elkövetett, és amelyeken a vád alapul, hanem a cselekmények jogi minősítéséről

⁴⁸ MEZŐLAKI 2014, 27–28. pp.

⁴⁹ „3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy: a) a legrövidebb időn belül tájékoztatassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól; b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.”

is szükséges a tájékoztatás.⁵⁰ Az EJEE tartalmát Magyarország magára is kötelezőként ismerte el. A hozzá kapcsolódó joggyakorlatot az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az egyezmény szövegének értelmezésével alakítja ki, ami – ha közvetve is – jelentős hatással bír magyar joggyakorlatra. A jelen ítélet alapozta meg a korábban említett 321. § (4) büntetőeljárás törvénykönyvbe való beépítését,⁵¹ így az ügy horderejére tekintettel kerül kifejtésre.

Az elkövetőt sikkasztással vádolták és e bűncselekmény elkövetésében találták bűnösnek az első fokú ítéletben, ám a terhére rótt cselekményt a másodfokú bíróság csalássá minősítette át, s ez meggátolta őt abban, hogy megfelelően gyakorolhassa a védekezéshez fűződő jogait.⁵² A kérelmet megelőzően az ügyben a LB is eljár, felülvizsgálati eljárás keretében, ahol megállapította, hogy a Be. helyes értelmezése szerint a bíróságok vádhoz kötöttek, de a minősítéshez nem fűződik ilyen kötöttség, a ténybeli elemeket pedig, amelyek – a másodfokú eljárásban – a bűncselekmény átminősítését indokoltá tették, lényegében már a vádirat is tartalmazta.

Az EJEB az előtte fekvő ügyben úgy találta, hogy a LB előtti eljárásban a kérelmezőnek lehetősége volt előterjeszteni védekezését az átminősített váddal szemben is. Az eljárás egésze tisztességes voltának értékelésekor megállapította, hogy a másodfokú bíróság előtti eljárás esetleges hibái orvoslásra kerültek a LB előtti eljárásban. Az EJEB ezért hangsúlyozta, hogy a kérelmező jogát arra, hogy a legrészletesebb módon tájékoztassák az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, valamint hogy rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel, a magyar bíróságok nem sértették meg.

IV. A ne bis in idem elv, a tett azonossága a jogerőn túl

Annak ellenére, hogy a tettazonosság százéves jogintézmény, olyan alapvető kérdések maradtak nyitva, mint „*a tettazonosság – a jogerő és a – ne bis in idem viszonya.*”⁵³ A bevezetőben vázoltaknak megfelelően ebben az esetben tehát a kérdés az, hogy mi minősül ugyanazon cselekménynek a jogerős ügydöntő határozatot követő újabb vádemelés történeti tényállásának, illetve a jogerős ügydöntő határozat után meghozott másik ügydöntő határozat történeti tényállásának relációjában. Hiszen ha a vád tárgyává tett cselekményekből az ítélet tárgyává tett cselekmények lesznek, a kétszeres eljárás tilalmának folyományaként ezek a cselekmények már nem tehetőek ismételten a vád tárgyává⁵⁴ a tettazonosság miatt. Az alábbiakban tehát a ne bis in idem elvvel foglalkozom, különösen az idemmel, azaz az azonos elemmel.

⁵⁰ Pélissier and Sassi v. France (Application no. 25444/94) Judgement of 21 March 1999 A konkrét ügyben, a vádban szereplő tettesi minősítés helyett a másodfokú ítéletben a bíróság a csődbüntett bűnrészesi alakzatát állapította meg, melyet az EJEB egyezményesértőnek talált.

⁵¹ BÀN TAMÁS: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből.* Fundamentum 2000. 1. szám 143–144. pp.

⁵² Dallos v. Hungary (Application no. 29082/95) Judgement of 01 March 2001.

⁵³ KADLÓT 2008

⁵⁴ TREMMEL 2001, 268. p.

1. A ne bis in idem elv elméleti alapjai

A kétszeres eljárás tilalmának princípiuma már az időszámításunk előtti ötödik században is ismert volt. *JUSTINIANUS Digestájában* a következő rendelkezés található: *nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*,⁵⁵ azaz senkinek nem kell elszenvednie, hogy ugyanazon cselekmény miatt kétszer büntetőeljárást folytassanak le vele szemben, hiszen még a retributív jellegű talio elv is úgy szól, „szemet szemért”, és nem szemekért, azaz nem kíván egy szemért többet.⁵⁶ Az elv igazi életet valójában a felvilágosodás eszmerendszerétől kapott,⁵⁷ a XIX. században pedig a szuverén európai államok belső joga már elismeri a kétszeres eljárás tilalmát.⁵⁸ Garanciális jellege több jogállami alapra is visszavezethető, így a jogbiztonságra, az egyenlőségre és az igazságosságra egyaránt.⁵⁹ Hiszen a jogbiztonságot sérti, ha már lezárt, véglegesen elbírált ügyeket, kivételes okokon kívül (rendkívüli perorvoslatok) is újra eljárás tárgyává lehet tenni. Az acquitas tézisből következik, ha adott személyt egyszer már eljárás alá vonták a meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt, akkor emiatt már nem lehet vele szemben még egyszer eljárni. Ezzel összhangban az igazságosság megköveteli, hogy az elkövetőt megbüntessék a jogrend megsértéséért, és az így alkalmazott szankció arányban legyen a bűnösség mértékével.⁶⁰ Ugyanakkor sérti az igazságosság követelményét, ha valaki ellen újból büntetés kiszabására kerülhet sor, annak ellenére, hogy ugyanazon cselekménye miatt vele szemben már eljártak.⁶¹ Az elv a jogállamiság szemszögéből „*a ius puniendi parttalan érvényesítésével szemben védelmezi az individuumot*”⁶²

2. A ne bis in idem elv hazai szabályozása

Mára az elv már számos országban emelkedett alkotmányos rangra,⁶³ tehát az sem lehet meglepő, hogy a szakirodalom elvárásainak⁶⁴ is megfelelően az Alaptörvény (At.) 2012-ben történt hatálybalépésével a kétszeres értékelés tilalma a magyar jogrendszerben is

⁵⁵ VAN DEN WYNGAERT, CH – STESENS, G.: „*The International Non bis in idem Principle: Resolving some of the Unanswered Questions*” *The International & Comparative Law Quarterly*. 1999, Vol. 48. 780–781. pp.

⁵⁶ M. NYITRAI PÉTER – *Bevezetés a Nemzetközi Büntetőjogba*. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft. Győr 2009. 114. p.

⁵⁷ KARSAI KRISZTINA: *A kétszeres eljárás alapvető tilalmának európai érvényessége*. In: Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére (szerk.: Nagy Ferenc). Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2007. 86. p.

⁵⁸ WIENER A. IMRE: A ne bis in idem elv érvényesítéséről – Büntetőjogi Kodifikáció 2003/1-2. szám 62. p.

⁵⁹ M. NYITRAI PÉTER: *Nemzetközi-és európai büntetőjog* – Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2006. 143-156. p.

⁶⁰ KONDOROSI FERENC-LIGETI KATALIN: *Az európai büntetőjog kézikönyve* – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 65. p.

⁶¹ WIENER 2003, 64–66. pp.

⁶² KARSAI KRISZTINA: *Alapvető (r)evolúció az európai büntetőjogban*, Iurisperitus Bt., Szeged, 2015. 113. p.

⁶³ Így például a Német alaptörvény 103 cikk (3); Észt Alkotmány 23. cikk; Portugál Alkotmány 29. cikk; Szlovén Alkotmány 31. cikk stb.; LUZIUS WILDHABER: *Human Rights, Democracy and the Rule of Law* – Dike Verlag AG, Zürich/St. Gallen 2007 411. p.

⁶⁴ KARSAI 2007, 86. p.

alkotmányos alapjoggá vált.⁶⁵ A XXVIII. cikk (6) bekezdés At.-be iktatásáig az alkotmányos értelemben vett ne bis in idem elv a jogállami klauzulából és az emberi méltóság alapjogából volt levezethető.⁶⁶ Az Alkotmánybíróság (AB) ezzel a res iudicata és a ne bis in idem elvek összekapcsolásával relatív eljárási akadályt teremtett a már jogerősen elbírált cselekmények tekintetében.⁶⁷ Az AB korábbi értelmezése kizárólag a belső jogi ne bis in idem elvre terjedt ki, az At.-ben deklarált alapjogként való elismeréssel azonban új fórumot teremtett, mind a belső jogi, mind a nemzetközi jogi ne bis in idem bírói megsértése esetére a valódi alkotmányjogi panasz formájában.

A Be. 6. § (3) d) tartalmazza a szakjogági rendelkezést,⁶⁸ az (5) pedig a szabálysértésre vonatkozó szabályozást tartalmazza.⁶⁹ Tehát ha adott cselekmény szabálysértési jogi és büntetőjogi tényállást is megvalósít, a kétszeres eljárás tilalmának áttörése nélkül nem indítható újabb eljárás. Ugyanazon cselekmény szabálysértési hatóság által szabálysértésként történő elbírálása nem jelenti e cselekmény miatti későbbi bírósági büntetőjogi felelősségre vonás akadályát. Ilyen esetben szabálysértési eljárásban lefolytandó perújításnak van helye.⁷⁰ Ezzel a törvény elismeri a szabálysértési jog „büntetőjogias” jellemzőjét, valamint a szabálysértési eljárás során meghozott döntés burkoltan felmentő ítélet jellegét.⁷¹ Adódik a kérdés mindez érvényesül-e a közigazgatási jog és a büntetőjog relációjában. Például, hogy sérti-e az elvet, ha az elkövető cselekménye megvalósítja a költségvetési csalás (Btk. 369.§) tényállását, majd a közigazgatási hatóság által kiszabott pénzbírság megfizetését követően büntetőeljárás indul ellene. A judikatúra egységes abban, hogy nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát az, ha az elkövetőt ugyanazon cselekményéért közigazgatási eljárásban és büntetőeljárásban is elítélik és szankciót szabnak ki vele szemben. Ebben a kérdésben a hazai gyakorlat nem teljesen adekvát az EJEB gyakorlatával, amely majd az alábbiakban kerül kifejtésre.

3. A magyar bírói gyakorlat egy jogegységi határozat tükrében

Hogy mi számít azonos tettnek, és mi tartozik a bűncselekmény egységébe az egyes részselekmények vonatkozásában, komoly kihívásokat szolgáltató kérdés a jogalkalmazó számára. A Kúria helyesen látta, hogy a judikatúrában jelentkező diszkrépancia,

⁶⁵ „A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltethető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

⁶⁶ KARSAI 2015, 113. p.

⁶⁷ 42/1993. (VI.30.) AB határozat.

⁶⁸ „Büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha d) a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a Negyedik Részben, valamint a XXIX. Fejezet II. és III. Címében meghatározott eljárások esetét.”

⁶⁹ Be. 6.§. (5) „Azzal szemben, akinek a felelősségét a bíróság szabálysértési eljárásban hozott határozatával állapította meg, azonos tényállás mellett büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvényben meghatározott perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.”

⁷⁰ BH2011. 304.

⁷¹ TREMMEL FLÓRIÁN: *A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben*. In: Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. (Szerk. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor, PTE ÁJK, Pécs 2003), 269. p.

és az akár ugyanazon ügyben is eltérő értelmezések feloldására jogegységi határozat meghozatala szükséges, amelyet a 6/2009-es BJE formájában alkotott meg. Rendelkező része szerint:

„Amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírálta, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicatum eredményez. A Be. 6. § (3) bekezdésének d) pontjára figyelemmel nincs helye újabb vádemelésnek olyan részselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét.”

Az alábbiakban bemutatom a BJE-t, majd egy aktuális eset kerül elemzésre.

3.1. Alaki és anyagi halmazat

A gyakorlatban előfordulhat, hogy az ügyész a vádiratban nem értékeli büntetőjogilag bizonyos, a vád tárgyává tett tényeket, de a bíróság által ez a hiányosság az eljárás során orvosolhatóvá válik, mert – a már többször is hivatkozott alaptétel szerint – a bíróság nincs kötve az ügyészi minősítéshez. A jelen kérdések valódi létjogosultságát az a probléma veti fel, ha az ügydöntő határozatában a bíróság sem rendelkezik ezekről a cselekményekről.

Alaki halmazat esetében a bíróság a vád tárgyává tett bűncselekmény(ek) törvényi tényállásának keretein belül a vádtól eltérő tényállást állapíthat meg, valamint a cselekményt a vádtól eltérően minősítheti. Ha az elkövető egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg, a bíróság nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi bűncselekmény miatt állapította meg a terhelt bűnösségét, akkor az res iudicatum eredményez. Következésképpen nincs helye újabb vádemelésnek azon részselekmények kapcsán, amelyek ugyan nem képezték a jogerős határozat alapjául szolgáló tényállás részét, azonban a már elbírált alaki bűnhalmazatba vagy az azt kizáró bűncselekményi egységbe tartoznak.⁷² A helyes eljárás ebben az esetben a Be. 408.§ alapján a perújítás mint rendkívüli perorvoslat.

Anyagi halmazat esetében azonban csak olyan cselekmény miatt járhat el a bíróság, amelyet a vád tartalmaz, míg a vád tárgyává nem tett és ekként el nem bíralt bűncselekmény miatt perújításnak helye nincs. A jogegységi határozat szerint még akkor sem, ha az a már jogerősen elbíralt bűncselekménnyel szoros személyi és tárgyi összefüggést mutat és azzal valódi anyagi halmazatban állhatna. Az ilyen bűncselekmény miatt – miután azt jogerősen nem bírálták el – vádemelésnek van helye.

3.2. A folytatólagosság törvényi egysége

Az alapvető probléma ott jelentkezett, hogy a bíróságok eltérő gyakorlatot folytattak abban a kérdésben, hogy mi a helyes megoldás, ha a jogerős ügydöntő határozatot követően olyan, a bűncselekményegységbe tartozó részselekmények válnak ismertté, amelyek az elkövető az ügydöntő határozatot megelőzően valósított meg.

⁷² ELEK BALÁZS: *A jogerős a büntetőeljárásban*. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke Debrecen, 2012. 151–152. pp.

Az első álláspont szerint a bíróság a vádiratot perújítási indítványnak tekintve folytathatja le a jogszerű eljárást, ugyanis ha nem így tenne, törvényes vád hiányában járna el.⁷³ Míg a másik vélemény ennek a szöges ellentétét vallotta, miszerint a terheltek terhére bejelentett perújítási indítvány érdemi elbírálásához nem szükséges, sőt mi több, nem is lehetséges az indítványban megjelölt új tények miatt vádirat benyújtása, azaz a jogerősen elbírált cselekmény miatt, ugyanazon terhelttel szemben, a többszöri eljárás tilalma folytán újabb büntetőeljárás nem indulhat. Amennyiben a jogerős ügydöntő határozatot követően válik ismertté, hogy a terhelt azt megelőzően további olyan cselekményeket követett el, amelyek a már elbírált bűncselekményi egységbe tartoznak, azok – tettazonosság folytán – ítélt dolognak minősülnek. Ebben az esetben pedig csak rendkívüli jogorvoslati eljárás (perújítás) indulhat, ahol az eljárás tárgya már nem a vád, hanem a jogerős bírósági ítélet vagy végzés.⁷⁴

Egységes az ítélkezési gyakorlat arra vonatkozólag, hogy a természetes és a törvényi egység mint egy rendbeli bűncselekmény különböző részselekményeit egy eljárásban kell elbírálni. A Csemegi kódex óta konzekvens a bírói gyakorlat abban is, hogy az olyan bűncselekmény tekintetében, amely időben egymástól elkülönülő részselekményekkel valósul meg, a bíróság jogerős határozatának cselekményegységet teremtő hatása van. A jogerős határozat a megszületéséig terjedő időszak tekintetében a cselekményegységet behatárolja és lezárja. Ha az egy eljárásban való elbírálásra bármely okból nem kerül sor, az utóbb ismertté vált részselekmények önálló elbírálását a *res iudicata* kizárja, ezért ilyen esetben vádirat benyújtására nincs törvényes lehetőség.⁷⁵

A jogerős ügydöntő határozatot követően továbbra is megvalósuló újabb részselekmények pedig már egy újabb rendbeli bűncselekmény megállapításának az alapjául szolgálhatnak. A joggyakorlati ellentmondások oka, hogy a bíróságok az eredeti értelmezéstől elszakadva a folytatólagosság törvényi egységének alkalmazását *contra legem* kiterjesztették a jogerős ügydöntő határozatot megelőzően elkövetett részselekményekre is.⁷⁶

Az ellentmondást a Kúria – helyesen – a perújítás javára döntötte el, tehát a helyes és következetes gyakorlat alapján a perújítás a követendő megoldás. Ugyanakkor azt is kimondta, hogy perújítás alapjául csak a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát megelőzően elkövetett részselekmények szolgálhatnak, mert ezek tartoznak a bűncselekmény egységébe. A jogerős ügydöntő határozatot követően elkövetett cselekmények tekintetében a vádemelés felel meg a helyes gyakorlat követelményeinek.

4. (Jog)egységes iránymutatás, inkonzisztens értelmezés

A Fővárosi Törvényszék (FTSZ)⁷⁷ előtt csalás és más bűncselekmények elkövetése miatt indult eljárás, amelynek több vádpontja is folytatólagosan megvalósított (2002 és

⁷³ 4.B.436/2007/4.;3.Bkf.808/2007/2.;1.Bpi.149/2008/2.

⁷⁴ Bpi.II.119/2009/2.;Bkf.I.236/2008/2.; a Legfőbb Ügyészség álláspontja.

⁷⁵ Bfv.II.462/2007/5.

⁷⁶ MOLNÁR GÁBOR: *A jogerős ügydöntő határozat jelentősége a folytatólagos bűncselekményegység körében.* In: Gál István (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére.* Pécs, 2011. 411–422. pp.

⁷⁷ 15.B.1492/2010/306.

2010 között) hűtlen kezelés bűncselekményének elkövetését tartalmazta. Másodfokon a Szegedi Ítéletábrá (SZIT)⁷⁸ járt el, ahol több pontban is az első fokkal ellenkező döntés született, így megnyílt a harmadfokú eljárás lehetősége. Mindeközben a Pesti Központi Kerületi Bíróság (PKKB)⁷⁹ előtt, ahol ugyanazon vádlott ellen ugyancsak folytatólagosan (2007-ben elkövetett részcelekmények) elkövetett hűtlen kezelés bűncselekményében indult ügy. Első fokon itt felmentő ítélet született, majd másodfokon a FTSZre⁸⁰ került az ügy, ahol folyamatban volt, mialatt a Kúria⁸¹ ítéletet hozott a SZITtől érkezett ügyben és a hűtlen kezelést leszámítva jogerősen fejezte azt be. A hűtlen kezelést elkülönítette és új eljárás lefolytatására való utasítással, valamint a FTSZ-en folyó üggyel való egyesítésre vonatkozó javaslattétellel küldte meg az ügyiratokat a SZIT-nek. A Kúria ennek kapcsán elvi bírósági határozatot tett közzé, miszerint a folytatólagos egységet alkotó bűncselekmény részcelekményeinek ugyanabban az eljárásban történő elbírálása akkor is követelmény, ha az ügyész egyes részcelekmények miatt eltérő időpontokban és/vagy más-más bíróságok előtt emel vádat.⁸² A SZIT azonban az ügyek egyesítését nem tartotta célszerűnek, mert az előtte folyó ügyben egy vádlottról van szó és elítélés volt benne, míg a FTSZ előtti ügyben nyolc vádlottal szemben született felmentő ítélet.

Azonban ennek eredményeként a FTSZ előtt folyamatban lévő ügyben másodfokon is felmentő ítélet született, ami 2015. febr. 12-én jogerőre emelkedett. A SZIT⁸³ ezt figyelmen kívül hagyva 2015. ápr. 24-én jogerős ítéletében a vádlott bűnösségét mondta ki.⁸⁴

⁷⁸ Bf.II.151/2013/34.

⁷⁹ 119.B.180/2013/31.

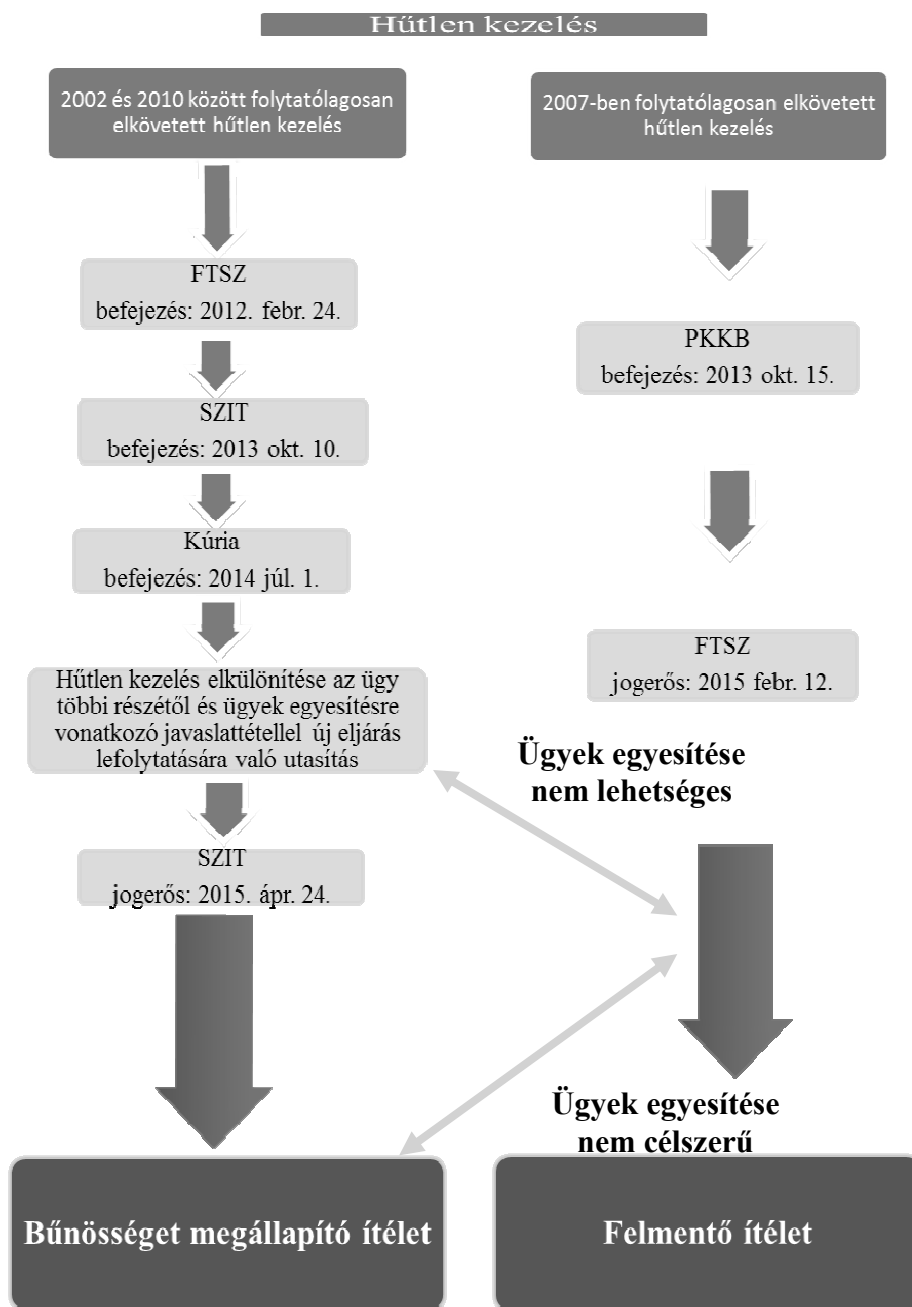
⁸⁰ 28.Bf.6684/2014/35.

⁸¹ Bjar III. 47/2014/23.

⁸² EBH. 2015.B.17.

⁸³ Bf. III. 666/2014/11.

⁸⁴ A világosabb átláthatóság kedvéért egy folyamatábrán is bemutatásra kerül az ügy, amelynek lényeges állomásait az egyes négyzetekben tüntettem fel az ügyek adott fokon való nem jogerős befejezésének és a végén a jogerőssé válás dátumával együtt.

Mindez tehát azt jelenti, hogy azonos személy folytatólagos egységet képző részcsелеkményeit két külön eljárásban bírálták el és két jogerős ítélet született. A védő a SZIT előtti eljárásban kitért a 6/2009 BJE-ben megfogalmazottakra, miszerint ez sérti a kétszeres eljárás tilalmát. A SZIT foglalkozott is a kérdéssel és az alábbi három érvet sorakoztatta fel, hogy miért nem tartja jelen ügyben a BJE-t irányadónak.

1. A BJE-ben szereplő határozatok mindegyikében jogerős elítélés született, és ezen elítélések után nem volt helye újabb vádemelésnek. Azonban jelen esetben jogerős felmentés történt.
2. Jelen ügyben először emeltek vádat és egy később emelt vád miatti eljárás került hamarabb (felmentéssel) befejezésre.
3. A hatályon kívül helyező végzésében a Kúria is foglalkozott a BJE-vel, de nem tért ki arra, hogy amennyiben a jogerősen elbírált cselekményekkel kapcsolatos határozat felmentő rendelkezés, van-e helye további részcsелеkmények miatt utóbb újabb vádemelésnek, illetve érdemi elbírálásnak.

Mindebből tehát az következik, hogy a SZIT indoklásában arra helyezte ki a distinkció megtételét, hogy jogerő tekintetében különbség van a felmentő és a bűnösséget megállapító ítélet között. Álláspontom szerint ez már az ügyek egyesítésében való döntés során tévútra vezette a SZIT-et. A második pontot illetően analógiát kellett volna alkalmazni és *argumentum a simile* a jogerős ítéletet követő vádemelést kiterjeszteni, a jogerős befejezést megelőző vádemelés esetére is, hiszen az eredmény – vagyis a kétszeres eljárás ténye – tekintetében irreleváns, hogy a párhuzamosan folyó ügyek melyikében mikor emeltek vádat. A harmadik pont pedig abszurd, ugyanis a Kúria értelemszerűen nem tért ki a BJE alkalmazására, ugyanis az ügyek még folyamatban voltak, amikor az egyesítésre vonatkozó javaslatlattételel küldte meg az ügyiratokat a SZIT-nek.

Az ügy jelen stádiumában felvázolható, hogy milyen rendkívüli perorvoslati utak biztosítottak az elítélt számára. A lehetőségeket tekintve a ne bis in idem elv alkotmányos rangra emelkedésével az elítélt számára egy új út is rendelkezésre áll az eddigi kettő mellett, az így számításba jövő „forum shopping” alternatívák tehát a következők:

1. A 2011. évi CLI. tv. (Abtv.) 27.§ alapján az ABhoz valódi alkotmányjogi panaszt nyújthat be.⁸⁵
2. A Be. 408.§ (1) b) alapján perújítási indítvánnyal élhet.
3. Az EJE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke alapján pedig ügyével Strasbourghoz fordulhat.⁸⁶

⁸⁵ Abtv. 30.§(1) (2) szerint az alkotmányjogi panasz benyújtására nyitva álló határidő a sérelmezett döntés kézbesítésétől számított, míg a döntés közlésének elmaradása esetén a tudomás szerzéstől, vagy az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének bekövetkezésétől számított hatvan nap.

⁸⁶ 1993. évi XXXI. tv. 35. cikk 1. szerint, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget kimerítették, a végleges határozat meghozatalát követő hat hónapon belül.

5. A tilalom áttörése

Mint az a korábbiakból is kitűnik, a jogerős határozat bizonyos helyzetekben szembe kerülhet az igazságosság követelményével. A jogtalan elítélés vagy épp felmentés, nem kellően enyhe, vagy nem kellően súlyos szankciót eredményező jogerős befejezés megkérdőjelezheti a büntető igazságszolgáltatási rendszer legitimitását. Ezekre a helyzetekre azonban a jog biztosítja a jogerő feltörését és az eljárás lefolytatását a megváltozott körülmények alapján.⁸⁷

A *ne bis in idem* elv és a jogerő kapcsolata közötti összefüggések kapcsán az általános álláspontok csakis a teljesség igénye nélkül említhetőek, ugyanis a szakirodalom rendkívül megosztott az anyagi és alaki jogerőt illető joghatások és jellemzők kapcsán.⁸⁸ Egyesek szerint az anyagi jogerő a megváltoztathatlanságban, míg az alaki jogerő a megtámadhatatlanságban áll.⁸⁹ Az anyagi jogerő az ügy tárgyának végleges, minősített kötőerővel történő lezárását jelenti, vagyis ítélt dolgot (*res iudicata*) eredményez (lezáró hatás). Az alaki jogerő ezzel szemben egyszerű kötőerőt jelent, amely kizárólag a határozat rendes jogorvoslattal történő megtámadhatóságát (*ne bis in idem*) zárja ki (kizáró hatás).⁹⁰ A jogerő kizáró hatása megakadályozza annak lehetőségét, hogy meghatározott személlyel szemben ugyanazon cselekménye miatt újabb eljárás lefolytatására kerüljön sor. Ebben a tekintetben a jogerő negatív oldalának terjedelmi korlátait a tettazonosság tana adja, ugyanis behatárolja azt az ítélet történeti tényállásában meghatározottak alapján. A jogerős ügydöntő határozat tárgyává tett cselekményekkel szemben tehát új eljárásnak nincs helye, mert az *extenzív* tettazonosság terjedelme behatárolja azt.

A Be. 6. § (3) bekezdés d) pontja alá a rendkívüli jogorvoslati eljárások és az egyes különleges eljárások tartoznak. Utóbbi a jogerőt csak részlegesen oldja fel, míg a tettazonosságát érintő ténybeli és jogi hibákat kiküszöbölő Negyedik részben meghatározott rendkívüli perorvoslati eljárások teljesen feltörik a jogerőt.

6. Az azonos tett az EJEB gyakorlatában

Az tettazonosság tanának akadályai ismeretében ítélkező nemzeti jogalkalmazónak ismernie kell a belső jogi *ne bis in idem* elvet nemzetközi szinten deklaráló jogforrásokat is. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya a 14. cikkének (7) bekezdésében szabályozza az elvet,⁹¹ amely hazánkban a 1976. évi 8. törvényerejű rendeletben került kihirdetésre. Az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke pedig az

⁸⁷ KONDOROSI-LIGETI 2008, 66. p.

⁸⁸ Lásd bővebben: ELEK 2012, 72–97. pp.

⁸⁹ TREMMEL FLÓRIÁN: Magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001.454. p.

⁹⁰ CLAUS ROXIN – BERND SCHÜNEMANN: Strafverfahrensrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2012. 436–438. p. Ezt tükrözik a 2/2015. számú BJE határozat megállapításai is.

⁹¹ „Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.”

1993. évi XXXI. törvény formájában került Magyarországon kihirdetésre.⁹² Utóbbihoz jócskán található joganyag az EJEB gyakorlatából.

A *Gradinger v. Austria*⁹³ ügyben ittas járművezetés miatt büntetőeljárást követően közigazgatási eljárás is indult az elkövetővel szemben, s habár különböző törvényi tényállás alapján, – melyekhez az osztrák hatóságok eltérő vizsgálati eredményekkel jutottak el – de ugyanazon cselekmény miatt folytatottak le ugyanazon személlyel szemben két eljárást. Az EJEB megállapításában – miszerint Ausztria megsértette az EJEE-t – a tények és az elkövetési magatartás, azaz a történeti tényállás elemeit vette figyelembe és nem a tények jogi minősülését. Ez a materiális tett irányába történő elindulást jelentette.

*Oliveira v. Switzerland*⁹⁴ ügyben az elkövető ugyanazon cselekményével két törvényi tényállást valósított meg, ezeket pedig a hatóságok külön eljárásban bírálták el. Szabálysértési bírság és pénzbüntetés megfizetésére kötelezték a kérelmezőt, ám a pénzbüntetés végösszegébe beszámításra került a szabálysértési bírság összege is. Az EJEB megjegyezte, hogy a két jogsértést célszerűbb lett volna egy eljárás keretében elbírálni. Svájc azonban nem sértette meg az EJEE-t, mert a büntetések nem kumulálódtak, hanem a súlyosabb pénzbüntetésbe a második ügyben eljáró bíróság beleszámította a korábbi szabálysértési bírság összegét. Az előző ügghöz képest a különvélemény szerint ellentétesen döntött az EJEB és a bűncselekmények azonosságának kritériumaként a jogi minősítés azonosságát jelölte meg, noha a két eset körülményei nem indokolták volna az egymásnak ellentétes döntéseket.⁹⁵ Az látható tehát, hogy az első ügyben kialakított értelmzéssel ellentétben a legális tettet vette az EJEB a döntés alapjául.

A *Franz Fischer v. Austria*⁹⁶ ügyben a kérelmezőt ittas vezetés miatt azonos elemeket tartalmazó cselekmény miatt ítélték el, közigazgatási eljárásban, majd később büntetőeljárás keretében. Az EJEB nagy hangsúlyt fektetett, arra mit is értékelnek a két cselekmény kapcsán a törvényi tényállások, és vizsgálta a lényeges elemeket, különös tekintettel a jogszabályok alapvető tényállási elemeire.⁹⁷ Önmagában attól, hogy valaki egy cselekményével két törvényi tényállást is megvalósít, nem ok arra, hogy két, egymástól időben elkülönült eljárásban is elmarasztalják, így az EJEB szerint a materiális tettet alapul véve megállt az EJEE sértés ténye.

⁹² „Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.”

⁹³ *Gradinger v. Austria* (Application no. 15963/90) Judgement of 23 October 1995.

⁹⁴ *Oliveira v. Switzerland* (Application no. 25711/94) Judgement of 30 July 1998.

⁹⁵ Dissenting opinion of Judge Repik to Case of *Oliveira v. Switzerland*.

⁹⁶ *Franz Fischer v. Austria* (Application no. 37950/97) Judgement of 29 May 2001 szinte azonos tényállás alapján indult az eljárás a *W. F. v. Austria* (Application no. 38275/97) Judgement of 30 May 2002

⁹⁷ A lényeges elemek kapcsán további ügyek: *Freunberger v. Austria* (Application no. 34186/96) Judgement of 19 December 2000 and *Edelmayer v. Austria* (Application no. 33979/96) Judgement of 21. March 2000; *Sailer v. Austria* (Application no. 38237/97) Judgement of 06 June 2002; *Göktan v. France* (Application no. 33402/96) Judgement of 2 July 2002; *Nikitin v. Russia* (Application no. 50178/99) Judgement of 20 July 2004. Az EJEB több, a kérelem megengedhetőségét vizsgáló döntésben is foglalkozott a lényeges elemek kérdésével: *Isaksen v. Norway* (Application no. 13596/02) Judgement of 02 October 2003; *Rosenquist v. Sweden* (Application no. 60619/00) Judgement of 14 September 2004.

A *Garretta v. France*⁹⁸ esetben, a kérelem megengedhetőségét elutasító határozatában az EJEB azt hangsúlyozta, hogy a cselekmény alapvető elemei lényegesen különböznek, amennyiben a cselekmények súlyossága és következménye, a védett jogtárgy, illetve a bűnös szándék tisztán megkülönböztethető.⁹⁹

A *Zolotukhin v. Russia*¹⁰⁰ ügyben a kérelmezőt államigazgatási eljárásban három nap elzárásra ítélték, majd az azt követő büntetőeljárásban hivatalos személlyel szembeni fenyegetés miatt indítottak ellene eljárást és ítélték el. Az EJEB döntésében megerősítette, hogy az azonos tényálláson, vagy az alapjában véve azonos tényeken alapuló cselekmények miatti kétszeri eljárás az EJEH Hetedik jegyzőkönyv 4. cikk megsértését jelenti. A másik jelentős eredmény, hogy az ítéletében az uniós *idem* fogalommal rendelte egy *ernyő* alá a saját maga által kialakított definíciót.¹⁰¹

Összegzésként megjegyezhető, hogy az EJEB gyakorlata ellentmondásos volt az *idem* kérdéskörében és hol a materiális, hol pedig a legális tett fogalma mellett foglalt állást, azonban a Fischer ügytől kezdve leszögezi, hogy a cikk helyes értelmezése nem az „ugyanazon bűncselekmény”, hanem az „ugyanazon elkövetési magatartás” miatti ismételt elítélést tilalmazza. Ennek tükrében tehát megállapítható, hogy helyesen a tettazonosság elve mellett tette le a voksot, ugyanis ez biztosítja a legszélesebb körű védelmet. Mivel pedig az EJEB a *Zolotukhin* ügygel az Európai Unió Bírósága (EUB) által kialakított uniós *ne bis in idem* elv joggyakorlatát támpontként ismerte el az EJEH gyakorlatának értelmezése során, az Európai Unió kitekintés ez okból is szükségessé válik.

V. A tettazonosság és *ne bis in idem* elv az Európai Unióban

Az azonos tett büntető eljárásjogi kérdése nemzetközi és európai jogi szintéren is komoly relevanciával bír. A transznacionális *ne bis in idem* elv, egyfelől a bűnügyi együttműködés egyik negatív feltétele, másfelől az elkövetővel szemben való újabb eljárás akadályja. A tilalom alapja egyrészt az államok fokozatosan kiterjedő büntető joghatóságából eredeztethető, ennek hozományaként pedig a gyakorta jelentkező joghatósági konfliktusokból.¹⁰² Az elv érvényre jutását a nemzetközi jogban sokáig hátráltatta az államok abszolút elsőbbséget élvező büntetőigénye és bűnüldözési igénye, amely szembe került a külföldi ítéletek hatályának elismerésével.¹⁰³ Így a legfőbb gát az államok részéről, a külföldi ítélet objektív igazságosságába vetett bizalom hiánya.¹⁰⁴

⁹⁸ *Garretta v. France* (Application no. 2528/04) Judgement of 4 March 2008

⁹⁹ BELOVICS ERVIN – GELLÉR BALÁZS – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog I. Általános rész – A 2012. évi C. törvény alapján – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2014. 491. p.

¹⁰⁰ *Zolotukhin v. Russia* (Application no. 14939/03) Judgement of 10 February 2009.

¹⁰¹ *Zolotukhin v. Russia* [2009.] 78-84. pont; 33/2013. (XI. 22.) AB határozat [26.]; Pedro Cruz Villalón fötanácsnok indítványa C-617/10. *Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson*. [2012].

¹⁰² BERND HECKER: Das Prinzip *Ne bis in idem* im Schengener Rechtsraum, StV 2001. 306.

¹⁰³ LAGODNY OTTO: *Empfiehl es sich eine europäische Gerichtskompetenz für Strafgewaltkonflikte vorzusehen?* Gutachten im Auftrag des Bundesministeriums der Justiz, 2001.

¹⁰⁴ LIGETI KATALIN: *Büntetőjog és Bűnügyi Együttműködés az Európai Unióban*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 63–64. pp.

Az újabb eljárás megindítása és a párhuzamos eljárások problematikájának tanulása, hogy az azonos ügyben több állam által folytatott nyomozás és eljárás nemcsak bizonytalanságot eredményez, de a különböző államok hatóságainak a bűnügyi együttműködését is meghiúsítja.¹⁰⁵

A nemzetközi értelemben vett vizsgálat azért válik szükségessé, mert több Magyarország által is ratifikált nemzetközi szerződés szabályozza a ne bis in idem elvet. A bíróságoknak az ítékezés során nem csak a nemzetközi jogi egyezmények szövegét kell figyelembe venni, hanem az ezek betartását ellenőrző és biztosító nemzetközi bíróságok gyakorlatát is. 2004 óta az Európai Unió tagállamaként, az EUB uniós, ezen belül pedig a schengeni jogot értelmező gyakorlatát is ismernie kell a nemzeti bíróságoknak, a tettaazonosság helyes értelmezéséhez és joggyakorlatban való alkalmazásához.

1. Az ne bis in idem elv az uniós jogban

Az Unióban a jogerős bírói döntés elfogadásának és a ne bis in idem elv érvényesülésének, jelenleg garanciális jellegű szabályai vannak. A közösségi jogban sokáig az általános jogelvek között volt számon tartható a Schengeni Végrehajtási Egyezményben (SVE), ezen az Európai Unió Alapjogi Chartája (Charta) változtatott, mely a Lisszaboni Szerződés által bevezetett módosításokkal a princípiumot alapjogi szintre emelte.

2. Az „idem” értelmezési lehetőségei

Az esetjogi elemzés és értékelés előtt szükséges kitérni arra, hogy mi az idem, vagyis mi esik az „ugyanazon” fogalma alá. Ahhoz, hogy érthetővé váljék, miben kellett eldöntenie az EUBnak, mikor meghatározta, milyen irányba haladjon az uniós jogfejlődés, szükséges az egyes idem teóriák bemutatása. Ennek során a common law (angol) és a kontinentális jog (német) értelmezését, valamint a harmadik, a jogtudomány által létrehozott nézetet elemztek. Az EUBnak az uniós jog és a sajátos államszövetség rendszerét és jellemzőit előtérbe helyezve kellett határoznia, melyik a legideálisabb értelmezés.

2.1. A kontinentális, faktuális értelmezés

A kontinentális jogrendszerek oldaláról a német belső jogi szabályozásból eredő és a hazai eljárásjogban is érvényesülő gondolat, az „idem factum” elmélet tekinthető leginkább az EUB gyakorlat fundamentumának. A szóban forgó idem a tette, azaz a vád tárgyává tett tények azonosságára terjed ki. A német jogi tudományos életben a tett fogalom meghatározása tekintetében a belső jogi szabályozás ismeri a processzuális és materiális tett közötti különbségtételt. A tett processzuális értelemben az a konkrét eset, mely az elkövető összes cselekményét magába foglalja, ameddig az a természetes felfogás szerint egységes folyamatot képez, az egységes folyamat pedig mindaddig fennáll,

¹⁰⁵ LUZIUS WILDHABER 2007, 412. p.

ameddig annak felosztása természetellenes volna.¹⁰⁶ Ennek megfelelően az ítélet hatálya kiterjed mindazon részcselekményekre, melyek az elbírált cselekménnyel egységet alkotnak, azaz ezek tekintetében res iudicata eredményez.¹⁰⁷

Ez a rendkívül tág tettazonossági értelmezés, azonban szignifikánsan megnöveli a rendkívüli perorvoslatok számát, így például a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság döntése alapján a bankrablás és a helyszínről való eltávozás alkalmával elkövetett, jogosítvány nélküli járművezetés természetes egységet alkot. Így nem lehet később az elkövetővel szemben a tartományi bíróságnak eljárni a bankrablás miatt, ha a rendőri igazoltatás során megállapították, hogy vezetői engedély nélkül vezette a járművet és emiatt a helyi bíróság jogerősen elítélte. Ebben az esetben a bankrablás miatt ki van zárva az újabb büntetőeljárás megindítása, mert a két cselekmény egymással természetes egységet alkot, és ezek elbírálása csak rendkívüli jogorvoslati eljárás keretében lehetséges.¹⁰⁸

2.2. A common law bűncselekmény orientált értelmezése

A második a common law jogrendszer „idem crimen” gondolata, amely az ugyanazon bűncselekmény meglétét tekinti mérvadónak, tehát a vád tárgyává tett tények helyett, a jogi minősítésen van a nyomaték. A „double jeopardy” klauzula szerint azonos bűncselekmény megállapítását nem zárja ki az a tény, hogy a különböző államok büntetőjogának különös részében, eltérő megnevezés alatt találhatóak az adott bűncselekmények, az elnevezésbeli különbségek tehát nem érintik az elv hatályát. Ilyenkor az egyes bűncselekmények törvényi tényállási elemeit kell különös hangsúllyal vizsgálni.¹⁰⁹

Az alapvető különbség oka az ügyészi jogkör gyakorlásának terjedelme, ebből fakadóan az eltérő állami büntetőhatalom gyakorlati típusokon alapszik. A common law országokban az ügyésznek mérlegelési jogköre van abban a tekintetben, hogy a történeti tényállásban szereplő bűncselekmények vonatkozásában melyikre emel vádat, így teszi azt a vád tárgyává és melyik tekintetében mellőzi a vádemelést, ennek megfelelően lehetősége van utólag azon bűncselekményekre is vádat emelni, melyek korábban ugyan nem képezték a vád tárgyát, de a tényállásban szerepelnek.¹¹⁰

Ezzel szemben a kontinentális jogrendszerekben az ügyész diszkrecionális jogköre sokkal korlátozottabb, és az eljárásjogi legalitás értelmében kötelessége vádat emelni a történeti tényállásban szereplő minden olyan bűncselekményre, amelynek alapos gyanúja a terheltet a nyomozás során megállapított adatok szerint terheli.¹¹¹ A kötelező eljárás követelménye alól az opportunitás elve biztosít szűk körben kivételeket.¹¹²

¹⁰⁶ BODO PIEROTH – BERNHARD SCHLINK – THORSTEN KINGREEN – RALF POSCHER: *Grundrechte Staatsrecht II*. C.F. Müller, Heidelberg, 2014. 315–316. p.

¹⁰⁷ HERBERT THOMAS: *Das Recht auf Einmaligkeit der Strafverfolgung: vom nationalen zum internationalen ne bis in idem: eine rechtsvergleichende Erörterung unter besonderer Berücksichtigung des Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Englands, Schottlands und der USA sowie Art. 54 SDUE Nomos Verlagsgesellschaft*. Baden-Baden, 2002. 188–190. pp.

¹⁰⁸ BGH Urteil vom 11.4.1995. – 1 StR 64/95

¹⁰⁹ WAYNE R. LAFAVE – JEROLD H. ISRAEL – NANCY J. KING: *Criminal Procedure* (Third Edition) West Group, Hornbook Series – St. Paul, Minn. 2000. 1171–1172. pp.

¹¹⁰ LIGETI KATALIN 2004, 68. p.

¹¹¹ WIENER 2003, 66. p.

¹¹² KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó Budapest, 2008. 121. p.

Értelemszerűen kitűnik, hogy ez nyújtja a legszűkebb körű védelmet a ne bis in idem alkalmazása során, ugyanis az azonosság csak akkor forog fent, ha azonos a jogi minősítés. Azonban ahány országa van az Európai Uniónak, annyiféle tagállami belső jog és büntetőjogi különös részi tényállási rendelkezés létezik, tehát a minősítésbeli különbségek, valamint törvényi tényállási elemek eltérése miatt csak szűk körben válna megalapozottá a ne bis in idem blokkoló hatásának alkalmazása.

2.3. A jogtárgy azonos értelmezés

2003-ban a XVII. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus IV. Szekciójának berlini előkészítő kollokviuma ajánlása szerint sem kizárólagosan a tett központú értelmezés alkalmazása, sem pedig kizárólag a bűncselekmény központú értelmezés alkalmazása nem hibátlan, így nem jelent minden téren megfelelő értelmezési módot. A tökéleteshez leginkább közelítő értelmezést a védett jogi tárgy alapulvételében határozta meg.¹¹³ Ez alapján a kérdés tehát, hogy a korábban eljáró állam eljárása mennyiben azonos a másodikként eljáró állam büntetőjoga által védendő jogi tárggyal. Ha az adott állam belső jogába tartozó büntetőtörvényi tényállás célja és tartalma annyira különbözik annak a másik államnak a tényállástól, amelynek azonos tények fennállása esetén minősülne a cselekmény, hogy más a jog által védett érdek, akkor a ne bis in idem elve nem érvényesül.¹¹⁴

Az értelmezés hibája ugyanott bukik ki, mint az azonos bűncselekmény esetében, mégpedig, hogy az államok jogrendszere eltérő, tehát más és más jogtárgyat véd az egyes államok büntetőjoga.

3. A fogalmi eltérés az uniós jogforrásokban

Az uniós ne bis in idem-et vizsgálva azzal kell szembesülni, hogy jelenleg két jogforrás is szabályozza ugyanazt az elvet, mégis az egyes fogalmi elemeket tekintve eltérő tartalommal. Az alábbiakban ennek hatását vizsgálom az EUB gyakorlatára.

3.1. A SVE „cselekmény” fogalma

Az 1985-ben létrehozott Schengeni egyezmény végrehajtására hivatott 1990-es évben aláírt SVE 54. cikke¹¹⁵ tartalmazza a ne bis in idem elvet. A schengeni joganyagot az Amszterdami Szerződés integrálta az Európai Unió jogi keretébe, 1999-es hatálybalépésével. Az EUB ennek megfelelően a SVE szövegezése alapján alakította ki a ne bis in idem elvet illető értelmezését és töltötte meg tartalommal az idem fogalmát.

¹¹³ M. NYITRAI PÉTER 2009, 119. p.

¹¹⁴ KONDOROSI – LIGETI 2008, 71. p.

¹¹⁵ „Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.”

3.2. A Charta „bűncselekmény” fogalma

A Charta 2000-ben, került kihirdetésre, melynek szövege a *ne bis in idem* elvet nemcsak egy meghatározott állam joghatóságán belül, hanem több tagállam joghatósága között is érvényesíteni kívánta.¹¹⁶ Azonban az ünnepélyes kihirdetés nem tette jogilag kötelező erejűvé a Chartát, ennek megfelelően sokáig csak jogpolitikai jelentősége volt, mivel a tagállamok nem ratifikálták. 2007-ben azonban módosításra került, és a cél a Chartának a Szerződésekkel azonos jogforrási szintre emelése volt. A Charta 2009. december 1. óta jogilag kötelező erejű. Az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk (1) bekezdése kijelenti, hogy „az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának [...] szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések”. A Charta tehát inentől kezdve az elsődleges uniós joganyag részét képezi, azaz primer jogforrás. A Charta 52. cikke szerint „e Charta rendelkezéseinek címzettjei – a szubszidiaritás elvének megfelelő figyelembevételével – az Unió intézményei, szervei és hivatalai, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre.”¹¹⁷

3.3. A két jogforrás viszonya

Az EUB tehát a SVE alkotóelemei alapján alakította ki a gyakorlatát, a nagy kérdés, hogy mennyiben változtathat ezen a Charta. A premissza gyújtópontjában az áll, hogy a Charta 50. cikkének megfogalmazása különbözik a SVE 54. cikkének megfogalmazásától és az „ugyanazon bűncselekmény” kifejezést tartalmazza, míg a SVE az „ugyanazon cselekmény” szóösszetétellel operál. A jogtudomány gondolkodóit is megmozgatta a kérdés és alapvetően két nézet alakult ki. Az első szerint a Charta szupremáciája érvényesül, azon egyszerű oknál fogva, hogy primer jogforrás, a schengeni joganyag pedig annak ellenére sem, hogy elsődleges jogi aktus emelte az uniós jogba. Ebből következik, hogy a SVE nem korlátozhatja a Chartát.

Míg a másik nézet szerint a Charta tulajdonképpen a *lex generalis* – *lex specialis* viszonyban áll a SVE rendelkezéseivel, merthogy ez jelenti a Chartába fogalt alapjog törvényes korlátozását. Ennek indoka, hogy a Charta alapjogi célkitűzést tartalmaz és nem közvetlenül alkalmazandó uniós jogot. Tehát a SVE úgy adja meg a konkrétan alkalmazandó jogszabályi rendelkezést, hogy a Charta 50. cikkének korlátozását is jelenti.¹¹⁸

A faktuális értelmezés teljes mértékig összhangban van, mind a Chartával, mind pedig annak 52. és 53. cikkével, amik szerint lehetséges a minimum standardokon túli, úgynevezett magasabb szintű védelem alkalmazása. Ugyanis az *idem factum* értelmezés fokozottabb védelmet biztosít az eljárás alá vont személynek, mint az *idem crimenen* alapuló. A Chartán alapuló jogi minősítés értelmezése, ugyanis utóbb szélesebb körben engedélyezi a második eljárás lehetőségét ugyanazon cselekmény miatt.¹¹⁹

¹¹⁶ „Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

¹¹⁷ Így tehát a Charta alkalmazási köre és a címzettjeinek köre is szűkebb, mint a SVE esetében.

¹¹⁸ KARSAI 2015, 133–135. pp. A német legfelsőbb bíróság (BGH 1 StR 57/10; 25. Oktober 2010) és a német alkotmánybíróság (BVerfG 15. Dezember 2011, 2 BvR 148/11) is ezen az állásponton van.

¹¹⁹ MARTIN WASMEIER: *The principle of ne bis in idem*, *Revue internationale de droit pénal* 2006/1 (Vol. 77), 121–130. pp.

4. Az ugyanazon cselekmény az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában

Az Amszterdami Szerződéssel egyidejűleg az EUB előzetes döntéshozatali jogkört kapott a schengeni jog értelmezésével kapcsolatban. Mivel a SVE 54. cikke erga omnes hatállyal bír és alkalmas a közvetlen alkalmazásra, tagállami jogalkotás nélkül is érvényesülnek a belső jogban. A schengeni joghoz kapcsolódó EUB értelmezést pedig a tagállami bíróságok is kötelesek a jogalkalmazás során figyelembe venni, így a teljes kép érdekében szükséges ennek bemutatása. A jogirodalmi és jogalkalmazási problémák, viták fókuszában a SVE 54. cikkének minden eleme megtalálható, ám jelen dolgozatban csak az „ugyanazon cselekmény” elemmel foglalkozom.

Az ügyeket kronológiai sorrendben prezentálva keresem a választ, milyen alakulás és fejlődés mutatható ki a definíció vonatkozásában. Elmondható, hogy az ugyanazon cselekmény kérdése általánosságban, ugyanazon (illegális) terméknek több szerződő államban való megjelenése vonatkozásában merült fel.¹²⁰

4.1. Az értelmezés első lépései

Van Esbroeck öt év szabadságvesztés büntetést kapott, kábítószer Norvégiába történő tiltott bevitel miatt. Majd újabb eljárás indult ellene, és a belga bíróság egy év szabadságvesztésre ítélte többek között a fent említett kábítószer Belgiumból való tiltott kivitele miatt. A bíróság az 1961. évi Egységes Kábítószer Egyezmény 36. cikke (2) bekezdésének a) pontját alkalmazta, amelynek értelmében az ügyben felmerülő bűncselekmények mindegyike külön cselekménynek tekintendő, ha azokat más-más országban követték el.

A kérdés, hogy mely szempont az irányadó a SVE 54. cikkében szereplő „ugyanazon cselekmény” fogalmának alkalmazásakor, valamint, hogy e fogalom körébe tartozik-e az ugyanazon kábítószer valamely részes állam területéről való kivitelében és más részes állam területére való bevitelében megnyilvánuló tiltott magatartás, amely miatt mindkét érintett államban büntetőeljárás indult.¹²¹

Az ügynek komoly nemzetközi visszhangja volt,¹²² mert ez volt az első ügy, amikor az *idem* szorult értelmezésre. Az EUB szerint a tényállás két tagállamban esetlegesen eltérő jogi minősítése nem gátolhatja az 54. cikk alkalmazását. Tehát nem fogadható el a védett jogi tárgy azonosságának feltétele sem, mivel olyannyira kapcsolódik a belső büntetőpolitika jogilag előírt lehetőségeihez, hogy lehetővé tenné ugyanazon cselekmény többszöri büntetését. Az EUB elvi élel szögezte le, hogy az „ugyanazon cselekmény” szóhasználatából kitűnik, hogy a rendelkezés magára a kérdéses történeti tényállásra vonatkozik, így tehát nem a jogi minősítés determinálja az azonos cselekményt. Ennek tükrében az azonos cselekmény alatt az alábbi definíciót alkotta: „*a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak e cikk alkalmazásakor, függetlenül e tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól*”.

¹²⁰ KARSAI KRISZTINA: *Az Európai Bíróság Büntetőjogi Ítéletei*. Szegedi Európa-jogi Szakkönyvtár, Szeged, 2007. 129. p.

¹²¹ C-436/04. Criminal proceedings against Leopold Henri Van Esbroeck [2006].

¹²² A cseh kormány szerint a cselekmények azonossága a jogi minősítés és a védett jogi tárgy azonosságát feltételezi, ez határozza meg az azonos cselekmény fogalmát.

A döntés nem következmények nélküli, mivel ez volt az EUB első ügye, melyben az azonos cselekmény fogalmát értelmezésére került sor, nemcsak, hogy több későbbi ügyben is alkalmazta érvelése során az itt megállapítottakat, de több folyamatban lévő ügyet is megválaszolt ezzel az ítéletével.¹²³

Az EUBnak nincs hatásköre az egyes ügyekben való konkrét döntés meghozatalára, csak az uniós jog értelmezésére, így a hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróságok feladata a konkrét ügyben annak megállapítása, hogy a történeti tényállás egymáshoz időben, térben és tárgyuk szerint elválaszthatatlanul kötődő cselekmények együttesének minősül-e.

4.2. A fogalom objektív elemei

Van Straaten Olaszországban körülbelül 5 kg heroint tartott, amelyet Hollandiába vitt, ahol egy részével rendelkezett. Hollandiában vádat emeltek ellene: 5,5 kg heroin Olaszországból történő behozatala, 1 kg heroin tartása és más bűncselekmények miatt. A holland bíróság ítéletével a vádlottat az első vádpont alól bizonyítékok hiányában felmentette, a többi vádpontban pedig 20 hónapos szabadságvesztésre ítélte, melyet le is töltött. Később Olaszországban is vád alá helyezték azzal az indokkal, hogy kábítószer tartott magánál, mielőtt azt több küldeményben Hollandiába továbbította volna, amiért az olasz bíróság el is ítélte.

Az előterjesztő bíróság kérdése, hogy mit kell az 54. cikk szerint „ugyanazon cselekmény” alatt érteni? Ugyanazon cselekménynek minősül-e azon cselekménysorozat, mely a kábítószernek olaszországi tartásából, majd onnan való kiviteléből, Hollandiába való beviteléből, majd pedig ott tartásából áll? A probléma, hogy a két ügyben a mennyiségi adatok egymástól különbözőek voltak.¹²⁴

Az ügy főtanácsnoki indítványában a továbbiakkal egészült ki az *Esbroeck* ügyben alkotott definíció. Az idemhez objektív elemként további két szempontot tett hozzá. Az első, hogy figyelembe kell venni a tér és idő egységét akként, ha mindkét mérték esetén egyezés van, a konkrét tényállást nem lehet felosztani, egymástól mesterségesen elválasztott cselekményekre. Másrészt, a konkrét tények elhagyása nélkül, nem szabad negligálni a tettes és a tett összekapcsolását sem, a pszichikai szinten. Így tehát e három szempontot, az időbeli és térbeli egységet, valamint a szándék egységét kell vizsgálni, hogy fennáll-e az azonosság.

Fontos azonban leszögezni, hogy a három elemnél nem szükséges, hogy feltétlenül egybeessen. Így például a hely, mint az az *Esbroeck-ügyben* is látható volt, változhat anélkül, hogy a cselekmény azonossága megbomlana, a bűncselekmény ideje elhúzódhat, és különböző rész-cselekvésekre eshet szét, ám a büntetés szempontjából mégis egy-egy cselekmény marad, miképp a jelen ügyben is.

¹²³ Tartalmában ugyanez a kérdés merül fel a C-272/05. Criminal proceedings against Werner Constant Maria [2005] ügyben is, de a C-467/04. Criminal proceedings against Giuseppe Francesco Gasparini and Others [2006] ügyben is, az ebben az ítéletben tett megállapításokat tekintette irányadónak.

¹²⁴ C-150/05. Jean Leon Van Straaten v Staat der Nederlanden and Republik Italië [2006].

4.3. Egyéb ügyek

A *Kraaijenbrink* ügy, hogy mennyiben van jelentősége a szándékegységnek annak meghatározásakor, hogy azok a cselekmények, amelyek miatt a vádlott ellen két különböző tagállamban büntetőeljárás folyt, a SVE 54. cikke értelmében vett „ugyanazon cselekménynek” minősülnek-e.¹²⁵

Az EUB kimondta, hogy csak és kizárólag a történeti tényeket összekötő szándékegység nem determinálja a SVE 54. cikke értelmében vett „ugyanazon cselekmény” fogalmát. Megállapítást nyert tehát, hogyha a cselekmények időben, térben, tárgyukban nem kötődnek egymáshoz elválaszthatatlanul, a cselekmények azonosságának kimondása nem elegendő önmagában annak tükrében, hogy az elkövetőnek ugyanaz volt a szándéka. Ugyanakkor a szándékegység az eset körülményeire tekintettel szignifikáns tényező lehet. Tehát a szándékegység megléte releváns lehet annak értékelésénél, hogy a három objektív feltétel (tér, idő szándékegység azonossága) teljesül-e, de fontos leszögezni, hogy nem jelent önálló feltételt.

A *Kretzinger* ügyben a meghatározás annyival egészült ki, hogy a tettes eredeti szándéka is megjelent a szükséges körülmények között, annak jelentősége, hogy a tettes már az első cselekmény-mozzanatát is a későbbi cselekmények elkövetésének szándékával követte-e el.¹²⁶

4.4. Az esetjog jellemzői

Amikor az EUB következetesen a faktuális értelmezés irányába ment el,¹²⁷ az a cél lebegett a szeme előtt, amellett, hogy a legszélesebb körű értelmezést válassza, hogy a tagállami definíciók alkalmazása helyett olyan autonóm értelmezés kialakítására törekedjen, amely lehetővé teszi az egységes jogalkalmazást az unió tagállamai között.

Megállapítható, hogy a Charta ne bis in idem rendelkezése tulajdonképpen a minimum standardokat fekteti le és látható vált, hogy a Charta hatályba lépése nem járt szükségképpen tartalmi módosulással, ugyanis a Charta nem az elv tartalmának feltételeit rögzítette, hanem magát az elvet alapjogi szinten, így az EUB schengeni joganyagra vonatkozó gyakorlata érvényesül. Tehát az azonos cselekmény kapcsán a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak. Ennek során az időbeli és térbeli, jellegbeli egységet, valamint a szándék egységét kell vizsgálni, de nem szükséges, hogy ezek feltétlenül egybeessenek. Ugyanakkor a szubjektív kapcsolat nem szükségképpen határozza meg a cselekmények objektív összefüggését is.

Mindezek alapján, a magyar bíróságoknak figyelemmel kell lenniük arra, hogy a meghatározott bűncselekmények elbírálása során érvényesüljenek az EUB megállapításai. Tehát a kétszeres eljárás tilalmának megfelelően kell megszüntetniük a büntetőeljá-

¹²⁵ C-367/05. Criminal proceedings against Norma Kraaijenbrink [2007].

¹²⁶ C-288/05. Criminal proceedings against Jürgen Kretzinger [2007].

¹²⁷ Ugyanakkor érdekességként említhető, hogy közigazgatási jogi, konkrétan versenyjogi tartalmában a jogtárgy azonos értelmezés is része az idem fogalom meghatározásának, melyet főtanácsnoki kritika is ért. Lásd: Julianne Kokott főtanácsnok indítványa. C-17/10. Toshiba Corporation and Others v Úřad pro ochranu hospodářské soutěže [2014].

rást, amennyiben valamely tagállam már jogerősen elbírálta az adott cselekményt, azaz fennáll az esetjogi gyakorlat szerint a tettazonosság ténye.

A valóság azonban, hogy a magyar bíróságok nem kellően ismerik az uniós jogot annak ellenére, hogy a bírósági szervezetrendszerben működik az ún. európai-jogi szaktanácsadó bírák hálózata, és ezen európai jogban járatos bírák tevékenysége segíti elő az uniós jogi szaktudás mélyítését, valamint az alkalmazásban felmerülő kérdések adekvát megválaszolását. A második eljárást lefolytató nemzeti bíróságok akkor nyithatják meg az 54. cikk alkalmazási körét, ha a fentiekben megállapított zsinórmértéket alapul véve, az adott cselekményeket azonosnak definiálják. Ha az adott ügy körülményei erre nem szolgáltatnak okot, a SVE blokkoló hatása sem érvényesül. Így kábítószerrel visszaélés bűncselekményének elbírálása során helyesen járt el az első és a másodfokú bíróság, amikor a vád tárgyává tett tények különbözősége okán nem találta megállapíthatónak a SVE 54. cikk kizáró hatásának alkalmazását.¹²⁸

VI. Értékelés

A hipotézis alapján a jelenlegi bírói gyakorlat tendenciájának vizsgálatát követően annak megállapítása válik szükségessé, hogy a tettazonosság tanának szűk vagy tág értelmezése valósul-e meg. Elemzéséből világosan tűnik ki, hogy a magyar bíróságok vádhoz kötöttsége a tágan értelmezett tettazonossághoz tendál. A bíróságoknak a másodlagos, mellékkörülmények tekintetében tehát ténymegállapítási jogköre van, így ebben a körben szabadon állapíthatnak meg a vádtól eltérő tényeket, körülményeket, amelyek a bizonyítás alkalmával derültek ki. A bíróság tehát a jogi minősítés kötetlenségéből eredően szabadon vonhat le jogi konzekvenciákat a vád tárgyává tett tények tekintetében, de csak addig, amíg ez nem jár a tényállásban szereplő tettek megváltoztatásával, az ítéleti és a vádirati tényállásba foglalt tettek azonosságának megsértésével.

A tágan értelmezett, tettazonosság csökkenti az újabb eljárások indításának szükségességét, ugyanis a bíróság ekkor ítélezési körébe vonhat olyan tényeket is, amelyek adott esetben elírás, pontatlanság vagy éppen a bizonyítás során felmerülő újdonság jellegük miatt a vád tényállásában nem kerültek vagy nem pontosan kerültek meghatározásra.

Mindezek ellenére az ítélező funkció határainak kijelölése elengedhetetlen, a bíróság vádlói jogosítványokat nem gyakorolhat elsődleges, lényeges körülményeket, tényeket a vádtól eltérően nem állapíthat meg, ebben az esetben ugyanis *Damoklész* kardjaként lóg a feje fölött a vádelven való túlterjeszkedés és a tettazonosság megsértésének lehetősége.

Továbbá a tágan értelmezett tettazonosság csökkentheti a rendkívüli perorvoslatok alkalmazásának lehetőségét és szükségességét. Ez pedig nagyban meghatározza a ne bis in idem elv blokkoló hatásának terjedelmét is, álláspontom szerint tágítja azt. A hivatkozott BJE mindezek tükrében adekvát választ ad abban a kérdésben, hogy a jogerős ügydöntő határozatot követően felmerülő részcselekmények tekintetében a rendkívüli perorvoslat vagy az újabb vádemelés felel-e meg a helyes bírói gyakorlatnak.

¹²⁸ 5-H-BJ-2012-53.; DIT-H-BJ-2010-131.

Az EJEB a materiális tett fogalmát választotta és ezzel megszilárdította a tett azonosságának doktrínáját a gyakorlatában. A tettazonosság és a *ne bis in idem* elv értelmezésének a nemzetinél szigorúbb értelmezését követi, amely nem minden esetben szolgálja az büntetőeljárás érdekét. Az eljárások elhúzódását és a vádtól eltérő minősítés lehetőségének körében hozott határozatok miatt akár prejudikálási kockázatok is felvetődhetnek. Hazánk ítélkezési gyakorlata a kisebb nézetbeli különbségek ellenére azonban eleget tesz az egyezményben vállalt kötelezettségeknek. A *Zolotukhin* ügygel az EJEB mérceként fogadta el az EUB által a SVE 54. cikke szerint értelmezett *ne bis in idem* elv körében megállapítottakat.

Az EUB gyakorlata az egyes specialitások miatt autonóm tettazonosság álláspontot képvisel, figyelmen kívül hagyva a jogtárgyi és a jogi minősítésbeli azonosság kérdését. A kétszeres eljárás tilalmának *idem* értelmezése során a faktuális nézetet választva, biztosította a *ne bis in idem* elv kizáró hatásának a lehető legszélesebb körben való érvényesülését. Az EUB autonóm értelmezése és sajátos esetjogi gyakorlata ugyanakkor megegyezik a hazai jogi hagyományokkal és nem a hazai ítélkezési gyakorlat átalakítását, sokkal inkább annak az uniói joggal való harmonizálását követeli meg a nemzeti jogalkalmazótól.

TÓTH GÉZA

THE DOCTRINE OF THE SAME ACTS AND THE *NE BIS IN IDEM* PRINCIPLE, WITH SPECIAL REGARD TO THE PRACTICES OF THE HUNGARIAN AND INTERNATIONAL COURTS

(Summary)

In my paper I deal with the questions of the doctrine of the same acts and I examine how it affects the application of the *ne bis in idem* principle. The reason why I thought it was necessary to write about this time is that this main question determines the extent of such cardinal principles as the function of arraignment and sentencing and their correlation to each other, the right to defence, the principle of accusation, and the *ne bis in idem* principle. I analyse the tendency of the doctrine of the same acts in view of the correlation between the jurisprudence and the judicature. In my writing I not only examine the relationship of the indictment and the judgement, but I also deal with the problem of the accusation after the legally binding judgement. So I am looking for the meaning of the 'idem' component. The marking out of the doctrine of the same acts' limits influences the extension of the *ne bis in idem* principle and the proportion of the extraordinary remedies and the new procedures. In connection with the *ne bis in idem* principle, the difficult question is what is meant by 'same' in the criminal procedure. Therefore, the Hungarian judicial practice is presented. But the comprehensive examination is indispensable for the elaboration of this complex theme, so I also made an international analysis concerning the case-law of the European Court of Human Rights and of the Court of Justice of the European Union.